

TBMM Başkanı Tarafından Soru Önergelerinin Milletvekillerine İadesi

*Mahmut Bulbul**

Özet

Parlamentar sistemde, parlamentoların yasa yapımından sonra en önemli işlevinin denetim olduğu söylenebilir. Denetim, yasama organının, yürütmenin bir kanadı olan hükümeti siyasal, yargısal ve mali açıdan her zaman denetleyebilme yöntemidir. Parlamentar denetim araçları çeşitli olmakla birlikte bunlar arasında en önemlilerinden birisi soru kurumudur. Soru kurumu tek milletvekili tarafından işletilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Milletvekilleri soru kurumunu kullanırken Anayasa ve İçtüzük gereği bazı şartları göz önünde bulundurmaları zorundadırlar. Bu şartların kontrolü konusunda TBMM İçtüzüğü Meclis Başkanına yetki vermek suretiyle soru önergelerini incelemekle yükümlü tutmuştur. Bu çalışma kapsamında, soru önergelerinin esas ve şekli anlamında taşınması gereken nitelikler belirtilmek suretiyle, işleme alınma veya Milletvekillerine iadesinin çerçevesi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: TBMM, Meclis, Parlamentar Denetim, Soru, Yasama

* TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Yasama Uzmanı
mahmut.bulbul@tbmm.gov.tr.

Summary

In the parliamentary system, it can be claimed that parliamentary inspection is one of the most vital functions of the parliaments as well as the legislation. From the political, judicial and the financial points of views, inspection is an instrument for supervising and checking the government as a branch of the executive body. In addition that there are various ways of parliamentary inspection, one of the most important ways is the concept of “question” It is of capital importance since it can be worked out by one representative.

The representative must take the special conditions into account in that process in line with the Constitution and the Rules of Procedure. Pursuant to the Rules of Procedure of the Turkish Grand National Assembly authorizes the President of the Parliament to scrutinize the parliamentary question. Within the scope of the study, the framework for putting into process and remission of the questions to the representations will be focused by regarding qualifications of questions in terms of contents and their forms.

Key Words: GNAT, Assembly, parliamentary control, question, Legislature

1. Giriş

Parlamente sistemde, parlamentoların yasa yapımından sonra en önemli işlevinin denetim olduğu söylenebilir. Denetim, yasama organının, yürütmenin bir kanadı olan hükümeti siyasal, yargısal ve mali açıdan her zaman denetleyebilme yöntemidir. Parlamento denetiminin yapılmasında hukuka bağlılığın sağlanması amacı yanında yürütme organının faaliyetleri hakkında bilgi elde etmek de ayrı bir öneme sahiptir.

Yasama organının yeterli bilgiye sahip olmadığı bir konuda yapacağı yasama faaliyeti ile faaliyetlerine yönelik bilgi sahibi olmadığı bir konuda yürütmeyi sağlıklı bir biçimde denetlemesi de mümkün olmayacaktır. Bu kapsamda, bilgi edinmek bir hak olduğu gibi aynı zamanda zorunluluk ögesini içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede milletvekilleri için bilgiye ulaşmanın en temel araçlarından birisi de soru kurumudur.

Soru kurumu, Anayasanın 98. maddesinin son fıkrasında;

“Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.”

şeklinde ifade edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 96. maddesiyle;

“Soru, kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin; kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge ile hükümet adına cevaplandırılmak üzere, başbakan veya bir bakandan açık ve belli konular hakkında bilgi istemekten ibarettir.”

şeklinde geniş bir tanımla yapılmıştır.¹

Anayasa ve TBMM İçtüzüğünde nelerin soru konusu yapılabileceğinden ziyade nelerin soru konusu yapılamayacağı ayrıntılı olarak düzenlenmek suretiyle konunun boyutu açıkça ifade edilmiştir. İçtüzük hükümleri çerçevesinde

¹ BÜLBÜL, Mahmut, “Bir Parlamento Denetim Yolu Olarak TBMM’de Yazılı Soru”, Yasama Dergisi, S. 4 (Ocak-Şubat-Mart 2007), s. 27-28.

soru konusu yapılamayacak hususların tespitinde yetki Meclis Başkanlığına tanınmıştır. Anayasa ve İçtüzük hükümlerine bağlı olarak, son dönemlerde soru önergelerinin Başkanlıkça iade ediliyor olması milletvekilleri tarafından sıkça eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu durum, konuya kamuoyu nezdinde ön yargıyla yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada resme, soru sahibi milletvekilleri, hükümet ve Meclis Başkanlığı penceresinden bakılmaya çalışılacak ve geniş bir perspektifle konu değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2. Yasama Faaliyetleri Bağlamında

Soru Yönelme Hakkı ve Önergelerin İadesinin Hukukiliği

Hak, hukuk düzeninin kişilere tanımış olduğu temel yetkiler bütünüdür. Hak çok yönlü bir kavramı ifade eder.² Aynı zamanda, hak bireyin, diğer insanların kendi hayatlarını yaşama şekline müdahale etmeden, kendi yaşamına yön verme hürriyetini kapsar.

Parlamentoların çoğunda, parlamento üyelerine diğer vatandaşlardan farklı imkanlar veya imtiyazlar tanınmaktadır.³ Bu durum onların yaptıkları görev veya hizmetin gereği olarak kabul edilmektedir. Çünkü milletvekillerinin yaptığı görevin kamunun menfaatine yönelik olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁴

Milletvekillerinin dar anlamda yasama ve denetim faaliyetlerinde kulla-

² Haklar için Jellinek'ten başlayarak günümüze kadar çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu haklar, klasik haklar ve çağdaş haklar olarak ikiye ayrılabilir. Klasik hakların özü, kişileri, devlete ve topluma karşı koruyan haklar bütünü olmasıdır. Çağdaş hakları, ekonomik ve sosyal haklar ile siyasi haklar şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutabiliriz. Çağımızın en önemli haklarından birisi olan siyasi haklar bir bakıma diğer hakların güvencesi olan haklar niteliğindedir. Siyasi haklar, seçme, seçilme, siyasi parti kurma, siyasi faaliyetlerde bulunma, dilekçe verme, kamu hizmetine girme gibi hakları kapsamaktadır. Temel hak ve hürriyetler açısından 1982 Anayasası geniş bir düzenleme yapmıştır.

³ Milletvekillerine anayasa tarafından tanınan temel imtiyazlar yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı gelmektedir.

⁴ ÖZER, Atilla, Anayasa Hukuku Genel İlkeler, Genişletilmiş 2. bası, Ankara, 2005, s.222.

nılmak üzere iki temel siyasal hak ve yetkisi vardır. İlki yasama faaliyetlerindeki, kanun teklifi verme, genel kurulda konuşma, oy verme, komisyon çalışmalarına katılma hak ve yetkileridir. Diğeri ise denetim faaliyetlerindeki hak ve yetkilerdir.

Parlamento üyeleri, ülke yönetimiyle ilgili bütün sorunları yürütmeden birinci derecede sorumlu Bakanlar Kurulundan veya Başbakan ve bakanlardan ayrı ayrı sorma, araştırma, bilgi edinme ve hatta onları düşürebilme yetkilerine sahiptir.⁵ Denetim faaliyetleri ile ilgili olarak bir milletvekilinin tek başına kullanabildiği tek denetim hak ve yetkisi ise Bakanlar Kurulu üyelerine soru yöneltme işlemidir.

Milletvekillerinin hükümete soru yöneltme hakkı doğrudan doğruya şahsa bağlı siyasal bir haktır. Bu hakkın başkalarına devredilmesi veya başkalarınınca kullanılması mümkün değildir.

Milletvekilleri tarafından hükümete soru yöneltme hakkı, aşağıda genel çerçevesi belirtilen çeşitli amaçlarla yapılabilmektedir. Milletvekilleri;

- Yasama görevinin daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi, (Burada siyasal bir faaliyet için teknik bir amaç vardır.)
- Yürütme organının sorumlu kanadı Bakanlar Kurulu veya bir bakanı yıpratmak amacını taşıyan siyasi bir saikle kullanabilmesi,
- Diğere denetim yollarına öncülük amacıyla, (Meclis soruşturması veya gensoru kurumlarının işletilmesinde kaynaklık edebilir.⁶)
- Herhangi bir faaliyetin gerçekleştirilebilmesi veya faaliyetin engellenmesi amacıyla ilgililer üzerinde baskıda⁷ bulunabilmek veya çe-

⁵ DAL, Kemal, Türk Esas Teşkilat Hukuku, Ankara, 1986, s. 252.

⁶ ARSEL bu konu ile ilgili olarak, “Soru kurumu esas itibarıyla bir bilgi isteme müessesesinden ibaret olup haddi zatında Meclis murakabesini hazırlayıcı bir mahiyet taşımaktadır. Daha başka bir ifadeyle soru, gensoru müessesesine yol açabilecek olan bir vasıttır.” demiştir. (ARSEL, İlhan, Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I., Ankara, 1965, s. 344.)

⁷ Bu konuyla ilgili olarak Hatay Milletvekili Mehmet Eraslan, Genel Kurul’da yaptığı bir konuşmasında “...Türkiye Büyük Millet Meclisinin siz sayın milletvekillerinin denetim göre-

şitli kesimlere mesaj vermek,⁸

- Hükümete mensup milletvekilleri tarafından hükümetin icraatlarını parlamento ve kamuoyu önünde açıklayabilmek,

amacıyla kullanılabilir.

Milletvekilleri bu hakkın kullanılması sırasında soru önergelerinin TBMM Başkanı tarafından işleme alınmayıp iade edilmesini eleştiri konusu yapmaktadırlar. Bu kapsamda, 22. Yasama Döneminde Antalya Milletvekili Osman Kaptan bütçe görüşmeleri sırasında soru önergelerinin iadesi ile ilgili olarak,

“ ...Bazı sorularımız ise, Sayın Meclis Başkanımız tarafından iade ediliyor. Dönem başından beri 48 soru önergesi iade edilmiştir. Bunların hepsi de Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerine aittir. Bir tek AKP milletvekili var sorusu iade edilen, o da Sayın Atilla Başoğlu. Önergeyi verdiği zaman o da Cumhuriyet Halk Partiliydi. İade edilen 48 sorudan 26 tanesi, Sayın Başbakanına sorulan sorular. Yani, Sayın Meclis Başkanımız, Sayın Başbakanına soru sormayın, o benim arkadaşumdur demek istiyor galiba. Sayın Meclis Başkanımız “4 000 küsur soru önergesinden yüzde 1’ini iade ettim” diyor. Doğru da, Sayın Başkanım, bu yüzde 1’ler hep Sayın Başbakanına sorulan sorulara mı rastlıyor?”

vi, soru sorma görevi, en az yasal faaliyet yapma görevi kadar ulvî ve kutsal bir görevdir. Şimdi, nedir bu denetim görevi? Milletvekilleri, ilgili bakanlığa, milletin meseleleriyle ilgili, milletin sorunlarıyla ilgili soru sorarlar. Bunu, ya sözlü olarak sorarlar ya da yazılı soru önergesi halinde sorarlar, milletvekillerinin aslî görevidir, aslî vazifesidir; yasama faaliyeti kadar önemli olan bir çalışma metodudur, çalışma usulüdür. Neyi amaçlarlar? Bu milletin, çiftçisiyle, KOBİ’leriyle, esnafıyla, yatırımcısıyla, ihracatçısıyla, polisiyle, memuruyla, askeriyle, işsiziyle, gençliğiyle, kadınıyla, hülasa yetmişüç milyon ülke insanının tüm sorunlarıyla ilgili sorular sorarlar. Hepimizin görevi bu. Kime sorarız bunu; sayın bakanlarımıza sorarız; Meclis Başkanımızın aracılığıyla, sayın bakanlarımızdan, bu konuda bilgiler isteriz ve onları denetlemiş oluruz. Belki de, onları, doğru yapma noktasında yönlendirmiş oluruz. Belki, onların daha aktif çalışmaları için, daha reel, daha gerçek ve daha ciddi bir çalışma performansı sergileyebilmeleri için, onları bu noktada zorlamış oluruz belki. İşte, denetim görevinin ehemmiyeti ve denetim görevinin gerekliliği burada çıkmaktadır.” demiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, C. 109, B. 56, 31/1/2006, s. 595-596.)

⁸ Soru sahibi hükümete, bürokratlara, basına, kamuoyuna ve birçok yere mesaj göndermeyi de amaçlamış olabilir.

ifadesini kullanmıştır.⁹ Aynı şekilde 23. Yasama Döneminde Mersin Milletvekili Ali Rıza Öztürk, “Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim hakkına ilişkin” gündem dışı konuşmasında konuya açıkça değinmiştir. Öztürk,

“Değerli milletvekilleri, bu elimdeki Türkiye Cumhuriyeti devletinin Anayasa’sıdır. Bu Anayasa’nın 6’ncı maddesi gereğince “Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir.” Millet, sahip olduğu bu egemenliği Anayasa’da yazılı yetkili organlar eliyle kullanır. / Egemenlik kapsamında yasama yetkisini kullanma hakkı ve yetkisi de Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bir başka anlatımla, millî egemenliğin tecelli ettiği en önemli odaklardan bir tanesi de Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, aslında bir yönüyle de siyasi bir organdır. Siyaset, Türkiye’deki sorunları çözmek üzere yapılır, halkın refahını, mutluluğunu daha da yükseltmek için siyaset yapılır. Dolayısıyla, bu yönüyle bakıldığında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Anayasa’da yazılı diğer kurumlardan daha bir ayrıcalığa sahip olduğu görülmektedir. / Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim hakkı ve bilgi edinme yollarından bir tanesi soru sorma, milletvekillerinin soru sorma hakkıdır. Bugün geldiğimiz noktada, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye’de gelişen toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunları çözmek bir yana, o konularda inisiyatif dahi koyamaz hâle gelmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi sorunların öncüsü olma görevini yerine getirememiştir. / Milletvekillerinin denetim haklarından bir tanesi soru sorma hakkıdır. Anayasa’mızın 98’inci maddesi milletvekillerine bu hakkı tanımıştır. Milletvekilleri için tanınan bu hak aynı zamanda bakanlar ve hükümet için de bir görevdir. Oysa bugün, milletvekilleri, Anayasa’dan ve Meclis İç Tüzüğü’nden kaynaklanan bu soru sorma haklarını yerine getirirlerken bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından engellenmektedirler. Sorular Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından İç Tüzük’teki kurallara uyulmadığı nedeniyle tek yanlı olarak afaki, soyut gerekçelerle iade edilmektedir ve bir şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını aşma durumunda olan sorulara da sayın bakanlar tarafından ya hiç cevap verilmekte ya da cevap verilmiş gibi yapılarak, geçirilerek yanıtlar verilmektedir. Beş soruya altı yedi sayfa yazılar yazılmakta, burada soruların cevabının dışında ne ararsanız bulunmakta ama sadece soruların yanıtlarını bulmak mümkün değildir. /Değerli arkadaşlarım, bir parlamento başkanının kendi

⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, C. 69, B. 35, 20/12/2004.

parlamentosundaki milletvekillerinin saygınlığını artırmak en önemli görevlerinden bir tanesidir. Bakın, ben sayın Meclis Başkanına şöyle sorular sordum, dedim ki: “Meclis Başkanının Meclis İç Tüzüğü’nde belirtilen soru önergelelerini kabul etmeme hakkı ve yetkisi sınırsız mıdır? Bu yetkinin en geniş şekilde kullanılarak soru önergelerinin sık sık iade edilmesi milletvekilinin denetim hakkını sınırlandırmakta değil midir?”¹⁰

şeklinde ifade etmiştir.

Özetle, Meclis Başkanının bir soru önergesini iade etmesi, milletvekillerince Anayasa ve İçtüzük tarafından parlamentolere tanınmış olan bir hakkın kullanımının engellenmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu konunun hukuk disiplinleri açısından değerlendirmeye tabi tutularak açıklama yapılması büyük önem taşımaktadır.

Temel hukuk kaideleri açısından soru kurumu, Anayasa tarafından bir denetleme yetkisi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca madde başlığı ile birlikte bütünleştirildiğinde soru bir bilgi edinme aracı olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda, soru yöneltme durumunu bir bilgi edinme, geniş anlamda denetim hakkının bir unsuru olarak görmek yanlış olmayacaktır. Hak kavramı çerçevesinde yetkiler bütünü oluşturulduğunda, soru yöneltme bir hakkın kullanımı; sorunun hükümet tarafından cevaplandırılmasını ise bir ödev veya yükümlülük olarak ifade edilebilir.¹¹ Ancak bir hakkın kullanımı hiçbir zaman sınırsız nitelikte değildir.

Soru yöneltme hakkının kullanımı konusunda Anayasanın 98. maddesinin son fıkrası,

“Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.”

hükmüyle TBMM İçtüzüğüne gönderme yapmıştır.

¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 23, C. 58, B. 45, 07.01.2010.

¹¹ Soru önergelerinin Bakanlarca cevaplandırılmaması konusu ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden bu çalışmada değinilmemiştir.

TBMM İçtüzüğü soru kurumunun hangi şartlar çerçevesinde sorulabileceğini açıkça ifade etmiştir. TBMM İçtüzüğü'nün 96 maddesinde;

“Başkan, İçtüzük şartlarına uygun gördüğü önermeleri gelen kağıtlar listesinde yayımlar ve Başbakanlığa veya ait olduğu bakanlığa gönderir.”

hükmü yer almaktadır. Bu hükümde de açıkça görüleceği üzere Meclis Başkanının soru önermeleri üzerinde İçtüzük şartlarını gözetme bakımından bir denetim yetkisi vardır. Bu çerçevede belirlenen sınırların çerçevesini belirleme ve soru konusunda bir standart getirme ve hukukilik incelemesi yapma konusunda bir tekdüzelik sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda açıkça ifade etmek gerekirse, Anayasa ve İçtüzük Milletvekillerine hükümete soru yöneltme yetkisi tanınması karşısında Meclis Başkanına da bu önermeler üzerinde bir kontrol yetkisi tanımıştır. Bu kapsamda hukukilik ilkesi çerçevesinde milletvekillerine önerenin salt iadesi konusunda tartışmayı gerektirecek bir sorun bulunmamaktadır. Ancak soruda iade yetkisi kullanılırken *hangi kriterlerin kullanıldığı ve iade kriterlerinin neler olduğu önemli bir sorun* olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü pek çok milletvekili tarafından soru önermelerinin;

“tek yanlı olarak afaki, soyut gerekçelerle, belli bir partiye mensup veya belirli milletvekillerinin sorularının iade edildiği, hükümetin korunduğu, kasıtlı olarak iadelerin yapıldığı gibi”

gerekçelerle iade edildiği ifade edilmektedir. İleri sürülen çekincelerin giderilmesi adına yukarıda ileri sürülen görüşlerin her birinin ayrı ayrı değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir. Burada ileri sürülen çekincelerin çoğuna çalışma içerisinde yeri geldiğince değinilecektir. Ayrıca sonuç kısmında bu konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

3. Soru Önergelerinin İade Kapsamını Belirleyen Konu Unsuru

Sorunun konusu sınırsız denebilecek kadar geniştir. Sorunun konusunu tahdidi olarak saymak olanaksız gözükmemektedir. Yürütme organının faaliyet alanını oluşturan her şeyin soruya konu teşkil etmesi mümkündür. Bu bağlamda hükümetin genel siyasetine ilişkin olabileceği gibi bakanların görev alanına giren münferit faaliyetleri ve idari faaliyetlerin teferruatını kapsayabilir.¹² Konu her şeyden önce doğrudan veya dolaylı biçimde kamusal bir boyuta sahip olmalı ve hükümetin veya bir bakanın siyasal sorumluluğu içinde bulunmalıdır.¹³

Genel olarak Avrupa ülkelerinin çoğunda, sorunun konusu üzerine çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Bazı ülke düzenlemelerinde doğrudan konu belirtilirken bazı ülkelerde ise nelerin soru konusu olamayacağı ve soru kapsamına girmeyeceği belirtilmiştir. 1959 tarihli Fransa Millet Meclisi İçtüzüğü, hükümetin genel siyaseti hakkında sözlü soru sorulabileceğini açıkça belirtmiştir.¹⁴ Bu bağlamda Fransa'da Hükümetin genel politikasına yönelik soruların Başbakana sorulması yöntemi kabul edilmiştir.¹⁵ Sorunun konusu geniş olmakla birlikte nerdeyse her ülkede konuyu sınırlayan hükümlerle karşılaşmak da mümkündür. Belçika Temsilciler Meclisi İçtüzüğü'nün 70. maddesi;

- Özel çıkarlara ve kişisel çıkarlara ait soruları,
- Sadece istatistiki bilgi elde etmeye yönelik soruları,
- Belge isteğinde bulunulan soruları,
- Sadece hukuki danışma amacı güden soruları,
- Konusu daha önce verilmiş bir gensoru, bir yasa tasarısı veya bir teklifin konusuyla aynı olan soruları,

¹² ARSEL, s. 343.

¹³ ONAR, Erdal, "1982 Anayasasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti Denetleme İşlevi", 6. Milli Egemenlik Sempozyumu (TBMM ve Milli Egemenlik), TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:47, 1990, s. 31.

¹⁴1959 tarihli Fransa Millet Meclisi İçtüzüğü md. 133. (<http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ac.asp>) (Erişim Tarihi: 05.04.2007)

¹⁵ KIZILKEÇİLİ, Uluğ, 1961 Tarihli Fransız Senatosu İçtüzüğü (Çeviri) m. 65-2, Ankara, 1961.

kabul edilmeyecek sorular olarak saymıştır. İngiltere’de soru konusu olamayacak hususlar bakımından yazılı bir kaynak mevcut değildir. Ancak uygulama ve parlamento başkanları (speaker) kararları ile sınırlama şekillenmiştir. Örnek olarak; yabancı devletlerin veya commonwealth üyelerinin içişleri; bir meclis komisyonuna havale edilmiş konular, mahkeme kararları ve adli memurların faaliyetleri, bir şahsın hususi sıfatıyla yaptığı fiil ve hareketler, farazi durumlar ve tarihi hadiseler, bakanların meclis dışındaki beyanları, bir kanunun veya milletlerarası anlaşmanın yorumu, bulunması kolay olan hukuki metinler vb. durumlar soru konusu yapılamamaktadır.¹⁶

Ülkemizde, sorunun konusu bakımından her hangi bir sınırlama olup olmaması bakımından çeşitli görüşler olmuş¹⁷ ise de İçtüzük’te hangi konuların soru olabileceğinden ziyade nelerin soru olamayacağı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. İçtüzüğün 97. maddesinde,

“Başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan konular, tek amacı istişare sağlamaktan ibaret konular ve konusu, evvelce Başkanlığa verilmiş gensoru önergesiyle aynı olan sorular Başkanlıkça kabul edilmez”

denilmek suretiyle bir yasaklama getirilmiştir. Bunun yanı sıra 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğünde soru tanımlanırken geniş bir çerçeve çizilmektedir.

Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar aşağıdaki bölümlerde yer alacaktır.

¹⁶ ÖZBUDUN, Ergun, Parlamenter Rejimde Parlatonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları, AÜHF Yayınları, Ankara, 1962, s. 20.

¹⁷ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğünün komisyon görüşmelerinde, Diyarbakır Milletvekili İhsan Hamit Tigrel soru kurumunun kesinlikle sınırlandırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Tigrel’e göre “ zahiren lüzumsuz gibi gözükken, bir takım sualler vardır ki hakikatte bunlar zahiri ifadesinden ibaret bulunmamaktadır. ... bir misal, İçel Milletvekili Mazhar Arıkan’ın Mersinde kadastro davalarının normal yürüyüp yürümediğini soruyor. E...bunu kendisinde biliyor ki normal yürümüyor, Adalet Bakanı da biliyor ki normal yürümüyor. E... niye soruyorsun? Hayır, Adalet Bakanı bunu Meclis huzurunda ifadeye mecbur olduğunu hissettiği anda alacağı tedbir ve düşünceleri başka yola gider. ... Sorunun kapsamı sadece suali soran arkadaşın idrakidir.” (Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğünün Maddelere Göre Tasnifli Tutanakları, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Yay., C. 2., Ankara, 1978, s. 986.)

4. Soru Önergelerinde Bulunması Gereken Şekle ve Esasa İlişkin Şartlar Kapsamında İade

Anayasa ve TBMM İçtüzüğünde soru tanımlanırken önergelerin taşınması gereken şartlar açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca bu belirtilen temel maddelerle beraber Meclis Başkanlığının uygulamaları çerçevesinde başka hükümlerle de soru önergeleri için şekil ve esas yönünden bazı özellikler öngörülmüştür.

4.1. Şekle İlişkin Şartlar

4.1.1. Yazılı Bir Önerge ve Niteliği

Soru, istenilen cevabın niteliğine göre, sözlü veya yazılı soru olarak ikiye ayrılır. Bu bağlamda önerenin yazılı mı veya sözlü mü olduğunun önerge üzerinde gösterilmesi gerekmektedir. Cevap ister yazılı isterse sözlü istenilsin soru her halde yazılı olarak yani bir önerge ile verilir.¹⁸ İçtüzük, soru formu olarak “önerge” kelimesini esas almış ve bu konuda sözlü veya yazılı soru arasında bir ayırma da gitmemiştir. Ayrıca uygulamada soru önergeleri için elektronik ortamda yapılan yazışma usulü uygulanmamaktadır.¹⁹

Sözlü soru önergesi bazı Avrupa ülkelerinde sorunun sorulması bakımından sözlü olarak işletilebilmektedir.²⁰ Bu ülkelerden birisi İsveç'tir. Her perşembe günü yapılan soru müzakerelerine üç haftada bir Başbakan veya beş bakan katılmakta ve bu birleşimde sorular ilk defa ve doğrudan sözlü olarak milletvekilleri tarafından muhataba yöneltilmektedir.²¹ Benzer uygulama ör-

¹⁸ ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 298.

¹⁹ Ancak altyapının tam olarak oluşturulmasıyla beraber önergelerin elektronik ortamda verilmesi sağlanırsa hem zaman hem de ekonomik olarak büyük bir kazanç sağlanmış olacaktır.

²⁰ NEZİROĞLU, İrfan, “Türkiye Büyük Millet Meclisinde Parlamenter Denetim Aracı Olarak Sözlü Soru Önergelerinin Etkinliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 2, 2006, s. 1-2.

²¹ “Questions From Members”, Sveriges Rigsdag website, http://www.riksdagen.se/templates/R_page_5847.aspx. (Erişim Tarihi: 05.10.2011)

neği Norveç'te de bulunmaktadır.²² Ayrıca İngiltere Avam Kamarası İçtüzüğüne göre de sözlü soru önergelerinin yazılı sorulardan ayırt edilmesi için bir yıldız işareti konulması şarttır.²³

4.1.2. Kelime Sayısı

Soru önergelerinde kelime sayısı bakımından önergenin niteliğine göre farklı bir düzenleme yapılmıştır. 1996 yılına kadar herhangi bir farklılık mevcut değilken bu tarihte yapılan bir değişiklikle birlikte sözlü soru önergelerine kelime sınırı getirilmiştir. İçtüzüğün 96. maddesine göre sözlü soru önergeleri 100 kelimeyi geçemeyecektir. Bu şekilde bir düzenleme ile sözlü soru önergeleri Genel Kurul'da cevaplanırken kısıtlı sürede daha fazla soru önergesinin cevaplanmasına olanak sağlamak ve Genel Kurul gündemini meşgul etmemek amaçlanmıştır.

Uygulamada soru önergeleri belirtilen kelime sayısını geçtiği takdirde Başkanlıkça iade edilmektedir. Bu kapsamda 23. Yasama Döneminde Ardahan Milletvekili Ensar Öğüt'ün İçişleri Bakanına yönelttiği 25.10.2010 tarihli dört adet sözlü soru önergesi 100 kelimeyi geçmiş olması sebebiyle TBMM Başkanı tarafından 9.11.2010 tarihinde iade edilmiştir.²⁴

TBMM İçtüzüğü kapsamında önergelerin kısa olması gerekmektedir. Ancak parlamenter denetim yollarından genel görüşme, Meclis araştırması ve gensoru önergeleri için 500 kelime sınırı bulunmasına karşın yazılı soru önergeleri için herhangi bir kelime sınırı getirilmemiştir. Uygulamada birkaç sayfadan oluşan yazılı soru önergeleri ile karşılaşıldığından kısa niteliğinin nerede sona ereceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu sorunu çözmek için teorik olarak 500 kelime sınırının yazılı soru önergeleri için de geçerli olması yerinde olacaktır.²⁵

²² Norveç Parlamentosu İçtüzüğü, Md. 53. (http://www.riksdagen.se/templates/R_page_5847.aspx)(Erişim Tarihi: 05.10.2011)

²³ ÖZBUDUN(1962), s. 22.

²⁴ TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü arşivi.

²⁵ BOZKURT,Rauf/ İBA, Şeref, 100 Soruda Türk Parlamento Hukuku, Ankara, 3.Baskı, 2006, s. 208.

4.1.3. Soru Sahibi ve Önerge Muhatabı

Soru önergeleri bir milletvekili tarafından verilmektedir. Bu anlamda tek bir milletvekilinin yapabileceği tek denetim yoludur. Ülkemizde TBMM Dahili Nizamnamesinde 27.12.1957 tarihli değişiklikle önergenin birden fazla milletvekili tarafından verilebileceği belirtilmişti. Ancak 1973 tarihli İçtüzük düzenlemesinde sorunun sadece bir milletvekili tarafından kullanılabilmesi öngörülmüştür. Sorunun birden fazla milletvekili tarafından verilebileceği yöntem, Almanya’da uygulaması bulunan küçük soru uygulamasında karşımıza çıkmaktadır. Burada en az 15 milletvekilinin bulunması gerekir. Belçika Temsilciler Meclisi İçtüzüğüne göre soru önergeleri en fazla üç milletvekili tarafından imzalanabilir.²⁶ (Önergelerin, önergeyi veren milletvekili tarafından bizzat imzalanması ve TBMM Başkanlığına hitaben verilmesi gerekmektedir.)

Soru önergelerinin Başbakana, tek bir bakana veya Meclis Başkanına yöneltilmesi gerekir. Aynı soru önergesinde birden fazla bakan gösterilemez. Aynı şekilde aynı konuyu içeren soru önergelerinin farklı bakanlara yöneltilmesi de mümkün değildir. Bu bağlamda 22. Yasama Döneminde Sivas Milletvekili Nurettin Sözen’in Sağlık Bakanına ve Sanayi ve Ticaret Bakanına yönelttiği aynı konuyu içeren soru önergeleri iade edilmiştir. Burada soru önergeleri incelendiğinde iki ayrı soru önergesindeki tek farklılığın bakan isimleri olduğu göze çarpmaktadır. İade gerekçesinde önergelerin ya koordinatör görevi bulunan Başbakan ya da tek bir bakana yönlenebileceği belirtilmiştir. Ayrıca içerikleri farklılaştırıldığı takdirde iki ayrı bakana yönlenebileceği ifade edilmiştir.²⁷

Aynı şekilde 23. Yasama Döneminde Bitlis Milletvekili Nezir Karabaş tarafından Başbakana, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanına ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanına yöneltilen aynı konu ve içerikteki sorulardan sadece Başbakana yöneltilen soru önergesi Meclis Başkanlığınca işleme alınmış, diğerleri benzer içerikte olması nedeniyle iade edilmiştir.²⁸

²⁶ Belçika Temsilciler Meclisi İçtüzüğü md.71/1.

²⁷ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Arşivi.(05.04.2006 tarih ve 19830/50264-19831/50265 sayılı yazı.)

²⁸ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Arşivi. (03.06.2010 tarih ve 23609/48777 ve

4.1.4. Belge Eklenememesi

Soru önergelerine herhangi bir belge eklenemez. Belge eklenememesi kuralı ilk olarak 16.5.1996 değişikliği ile İçtüzüğe girmiştir. Belge kapsamına “*bir rapor, resim, dergi, gazete kütürü veya kitap vb.*” girebilir. Belge eklenememesi kuralı hükümet, milletvekili ve Meclis Başkanlığı açısından önem taşımaktadır. Çünkü belge eklenmesi usul ekonomisine aykırı olmakla birlikte bir milletvekilinin her hangi bir konuda bilgi edinmek için ilgili Bakanlar Kurulu üyesini ikna etmek veya ona belge sunmak veya gerekçe ileri sürmek gibi zorunluluğu bulunmamaktadır. Sonuç olarak önergedeki konuyu Başkanlık veya ilgili bakanlık araştırarak cevabın verilmesi sırasında zaten yapacaktır. Burada dikkate değer bir husus 22. Yasama Döneminde yapılmıştır. Adana Milletvekili Atilla Başoğlu soru önergesine eklediği fotoğrafın belge olarak değerlendirilip Başkanlıkça iade edilmesi üzerine; bilgisayar teknolojisinin yardımıyla fotoğrafı önerge metnine işlemiştir. Başkanlık önergede yer alan bu fotoğrafı önergeye eklenen bir belge olarak görmemiş ve önergeyi işleme koymuştur.²⁹

Uygulamada bir soru önergesine belge eklenmiş olması o soru önergesinin iadesini gerektirmemekte sadece soru önergesinin aslı işleme alınmaktadır.

4.2. Esasa İlişkin Şartlar

4.2.1. Bilgi Edinme Unsuru

Anayasa ve İçtüzük soru için “... *bilgi istemekten ibarettir.*” ibaresi kullanılmıştır. İfadeden açıkça anlaşılacağı üzere sorunun içtüzükte yapılan tanımı ve kelimenin lafzındaki esas unsur, bilgi almaktır. Bu sebeple bilgi alma unsurunun dışına çıkılarak³⁰ siyasal amaçla yıpratıcı, kişilik haklarını incitici

23610/48778 esas numaralı yazılar).

²⁹ 22. Dönem, (7/16089) esas numaralı yazılı soru önergesi. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-16089s.pdf>) (Erişim Tarihi: 10.10.2011)

³⁰ 22. Dönemde İstanbul Milletvekili Berhan Şimşek'in Ak Parti Grup Başkanvekili İrfan Gündüz'ün bir kanunla ilgili açıklamalarına ilişkin Başbakan'a yönelik (7/6615) esas

ifadelerden kaçınılmalı, şahsi fikir ve değerlendirmelerden uzak bir tutum sergilenmelidir.³¹ Aynı şekilde, İtalya Temsilciler Meclisi İçtüzüğü soru önergesinin ancak bir bilgi talebi tarzında olabileceğini, bir olayın doğru olup olmadığı, hükümetin bir konudan haberdar olup olmadığı vb. konuların soru olarak kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.³²

Konuyla ilgili olarak 23. Yasama Döneminde Meclis Başkanlığına verilen soru önergeleri incelendiğinde bilgi edinme unsurunun nerdeyse olmadığı soru önergeleri ile karşılaşılmaktadır. Örneğin;

- “Siz papaz hikayesi nedir biliyor musunuz?” (23. YD. 17573-37732 evrak numaralı soru önergesi)
- “Soykırım tespiti uzmanı mısınız? Bunun için ne gibi bir eğitim aldınız?” (23. YD. 17571-37730 evrak numaralı soru önergesi)
- “Son açıklamalar konusunda görülen rüyalar nelerdir, tabirlerini kimler yapmıştır?”, “Dışişleri Bakanlığı kadrosunda rüya tabircisi, ebcet hesapçısı gibi uzmanlık kadroları düşünülmekte midir?”, “Rüya tabirleri için hangi kaynak dokümanlar esas alınmaktadır?” (23. YD. 16353-35439 evrak numaralı soru önergesi)
- “Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak padişahlık dönemine bir özlem mi duyuyorsunuz ki Osmanlı Devletinin saraylarını kullanmak istiyorsunuz?” (23. YD. 23471-48385 evrak numaralı soru önergesi)
- “Seçimde size oy vermeyen her vatandaşın da fişlemek üzere peşine düşecek misiniz?” (23. YD. 28746-59602 evrak numaralı soru önergesi)
- “Basınçlı suyun tadını tattınız mı?”, “Sizin ileri demokrasiniz cennetten çıkma mıdır?”, “İleri demokrasiyi Türk insanına kafa göz ya-

numaralı yazılı soru önergesi, İçtüzükteki bilgi isteme kriterinin dışında değerlendirilerek iade edilmiştir. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-6615s.pdf>. Erişim Tarihi: 10.10.2011)

³¹ ÖZBUDUN(1962), s. 23.

³² ÖZBUDUN(1962), s. 23.

ra yara mı öğreteceksiniz?” (23. YD. 27693-57408 evrak numaralı soru önergesi)

- *“Bu ibret verici olay –bal tutan parmağını yalar– anlayışının bir uygulaması mıdır?” (23. YD. 27426-56893 evrak numaralı soru önergesi)*

Yukarıda yer alan örnekleri genişletmek mümkündür. Sonuç olarak soru önergelerinin içerisinde yer alan yukarıdaki ifadeler Meclis Başkanlığına birer iade nedeni olarak görülmüştür.³³

4.2.2. Kişisel Görüş, Kişilik ve Özel Yaşama İlişkin Konular

İçtüzükte soru kurumunun kişisel görüş ileri sürülmeksizin hazırlanacak bir önergeyle işletebileceği ifade edilmiştir. Bu hükümdeki açık ifade karşısında soru önergelerinde kişisel görüş ileri sürülmemesi gerekir.

Bilgi edinme ile bir konuda görüş açıklama, yorum yapma farklı şeylerdir. Soru sahibi bilgi edinmeden ziyade kendi görüşünü kabul ettirme arayışı içerisinde ise buradaki amaç siyasal niteliklidir. Sonuç olarak böyle bir durumda soru sahibi için bilgi almanın öncelikli amaç olmadığı söylenebilir.

Kişilik hakları, herhangi bir işleme gerek olmaksızın insana insan olması sebebiyle tanınan haklar topluluğudur. Kişilik hakları, şahsın kişi olması sebebiyle sahip olduğu hak ve fiil ehliyetinin yanı sıra, şahsın hayatı, bedeni bütünlüğü, şeref ve haysiyeti, sırları, özel yaşamı ve şahsa bağlı diğer tüm değerlere şamil hakların tamamını kapsar. Kişilik hakları hukuk düzeni tarafından korunmuştur. Bu koruma düzenine bağlı olarak, İçtüzük bilgi edinmenin sınırını belirlerken kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları kapsam dışı bırakmıştır. İçtüzük hükmünün asıl dayanağı 1982 Anayasasının “*Özel hayatın gizliliği*” kenar başlıklı 20. maddesinde yer almaktadır. Bu madde de “*Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.*” ifadesi yer almaktadır. Anayasadaki bu açık hükme paralel olarak 1996 yılında İçtüzükte yapılan değişiklikle birlikte kişilik ve özel yaşama ilişkin konular soru önergelerinin kapsamından çıkarılmıştır.

³³ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı arşivi.

Soru önergelerinin kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermemesi hususu, muhatap Başbakan veya bakanı kapsadığı gibi üçüncü şahısları da içermektedir.³⁴ 23. Yasama Döneminde 7/17938 esas numaralı yazılı soru önergesi Milli Savunma Bakanı tarafından “özel hayatın gizliliği” kapsamında değerlendirilmiş ve cevaplandırılmamıştır.³⁵

Ayrıca, konuyla ilgili olarak Meclis Başkanlığına verilen soru önergelerinde yer alan bazı ifadeler aşağıdaki örnekler de yer almıştır;

– “*bir yasa maddesini dahi doğru yorumlayamayan, AİHS kriterlerinden ve AİHS içtihatlarından bihaber olan, bu haliyle işgal ettikleri makamın gerektirdiği nitelikleri taşıdığı konusunda ciddi şüphe uyandıran, toplumun adalet duygusunu ağır biçimde zedeleyen Yargıtay hakimleri ...*” (23. YD. 28067-58271 evrak numaralı soru önergesi)

– “*Size verilen hediyeleri kabul ederken vicdanınıza ‘Başbakan olmasaydım bu hediyeler bana verilir miydi’ sorusunu yönelttiniz mi?*” (23. YD. 28495-59062 evrak numaralı soru önergesi)

– “*Dönemin Ecevit iktidarına dua ve teşekkür etmek gibi bir niyetiniz var mıdır?*” (23. YD. 27911-57854 evrak numaralı soru önergesi)

– “*Gelinen aşamada laf üretmek ve hamaset yerine özeleştirici ve istifayı düşünüyor musunuz?*” (23. YD. 27777-57581 evrak numaralı soru önergesi)

– “*TT Arenada yaşanan sesli ve sözlü protestoya göstermiş olduğunuz aşırı tepki ileri demokrasi anlayışınızın sonucu mudur?*” (23. YD. 28645-59378 evrak numaralı soru önergesi)

³⁴ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü komisyon görüşmelerinde, Kars Milletvekili Sırrı Atalay, soru önergelerinin üçüncü şahıslara yönelik suçlayıcı ifadeleri taşımaması gerektiğini belirtmiştir. Atalay’a göre, “... bir soru önergesinde üçüncü şahıslara isnat ve hakaret etmeye hakkımız yoktur. Soru önergelerinde, kendilerini müdafaa hakkına sahip ve imkanı olmayanlara isnatlarda bulunmayacağız ve onların isimlerini, şahıslarını teşhir etmeyeceğiz.”(Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü’nün Maddelere Göre Tasnifli Tutanakları, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Yay., C. 2., Ankara, 1978, s. 988.)

³⁵ Ancak soru önergelerinin TBMM Başkanlığınca değerlendirilip işleme alındıktan sonra İçtüzük kaynak gösterilerek Bakanlıklarca iade edilmesinin hukuki kaideler açısından savunulabilir yanı yoktur. (İBA, Şeref: Türkiye’de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı, Ankara, Nobel Yayın, 1. Baskı, 2001, s. 222.)

– “Adli Tıp Kurumu Başkanın “Gerçek diye bir şey yok, gerçeği durum ve ortam belirler” sözlerine katılıyor musunuz” (23. YD. 17563-37722 evrak numaralı soru önergesi)

– “Maç bir spor karşılaşması ise birinci derece sorumlusu olarak bu zilletle makamınızı korumaya devam edecek misiniz?” (23. YD. 17177-36915 evrak numaralı soru önergesi)

Yukarıda yer alan örnekler incelendiğinde bu soru önergelerinin kişisel görüş, kişilik ve özel yaşama ilişkin ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Aynı şekilde, 22. Yasama Döneminde Başbakana yöneltilen, TRT Genel Müdürlüğüne atanması beklenen şahıs hakkındaki bazı iddialara ilişkin (6/854) esas numaralı sözlü soru önergesi, kişilik ve özel yaşama ilişkin olması sebebiyle Başkanlıkça işleme konulamamış ve iade edilmiştir.³⁶

4.2.3. Kısa, Açık ve Gereksiz Önerge

TBMM İçtüzüğü, soru kurumunun kısa ve gereksiz bir önerge ile işletilebileceğini ifade etmiştir. Kısalık ve gereksizlik ilkelerini, sorunun, “ soru, açık ve belli konular hakkında bilgi istemekten ibarettir.” şeklinde ifade edilen tanım ile birlikte değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda kısa ve açık olmadan kasıt, kelime bakımından olabileceği gibi, dolaylı anlatıma giderek ifade edilmek istenilenin ayrıntılarıyla anlatılmaması, meramın kısaca ifade edilmesidir.³⁷ Sorunun sarih ve belli bir husus hakkında olması ve sadece malumat istemekten ibaret olması gerekmektedir.³⁸

Yazılı soru önergeleri için İçtüzükte metnin uzunluğu konusunda yalnızca genel bir ifadeyle kısa olmasının gerekliliği belirtilmiştir. Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü komisyon görüşmelerinde Kars Milletvekili Sırrı Atalay, soru önergelerinin kısa olmasına ilişkin olarak,

“...bir gensoru havasını verecek şekilde gerekçesi sayfalar tutan daktilo ile

³⁶ <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/6/6-0854s.pdf>.(Erişim Tarihi:10.10.2011)

³⁷ Uygulamada soru önergelerinin çoğunluğu, giriş veya gerekçe niteliğinde bilgi içermektedir. Verilen bilgidir sonra soru yöneltilmektedir.

³⁸ ARSEL, s. 343.

birkaç sayfalık soru sormak artık demokratik memleketlerde soru mahiyetinde değildir.” demiştir.³⁹

Milletvekillerinin hükümet üyelerinden bilgi isterken herhangi bir gerekçe gösterme mecburiyetleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla önerenin sadece gerekçesiz olması önerenin uzunluğunun önüne geçmek için düzenlenmiş bir sınırlama olarak düşünülmemelidir. Belki bundan daha önemlisi milletvekillerinin gerekçe belirtme mecburiyetinde olmamalarıdır.

İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Hollanda, Danimarka,⁴⁰ Belçika ve İspanya’da⁴¹ sorunun kısa olması şarttır. Bazı ülkelerde soru önergelerinin gerekçe ihtiva edemeyeceği belirtilmiştir. İtalya ve İsveç’te gerekçeli soruların kabul edilemeyeceği, Norveç’te ise gerekçeli olup olmamaya göre ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.⁴² İngiltere’de sorunun dayandığı maddi vakıalar kısaca belirtilebilmekle birlikte gerekçede kitap, gazete ve beyanatlardan iktibaslarla bulunulması uygun bulunmamıştır.⁴³ Fransa’da ancak sorunun anlaşılabilmesi için mutlak surette zorunlu unsurlara yer verilebilecektir.⁴⁴

Ülkemizde soru önergelerinin çoğunlukla gerekçeli olarak yöneltildiği görülmektedir. Ancak bu şart nedeniyle soru önergesinin iadesi yolu pek tercih edilmemektedir.

Soru önergelerinin bütünlüğü ve açık olma ilkesi bağlamında, bazı önergelerin giriş kısmında verilen bilgiler ile yöneltilen sorular arasında uyumsuzluklarla da karşılaşılabilir. Örneğin, Çevre ve Orman Bakanına yöneltilen 23.6.2010 tarihli yazılı soru önergesinde, önerenin giriş kısmında bir il-

³⁹ Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü Komisyon Görüşmeleri, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Yayınları 4, TBMM, 1978, s. 969.

⁴⁰ ÖZBUDUN(1962), s. 24.

⁴¹ İspanya Senatosu İçtüzüğü 162. maddesine göre, soru Hükümetin belli bir konuda harekete geçip geçmeyeceği veya belli bir konuda Hükümetin Senatoya doküman sunup sunmayacağı konularını araştırır şekilde kısa, öz ve açık bir şekilde sorulmalıdır. (http://www.senado.es/reglaman_i/index.html) (Erişim Tarihi:10/10/2011)

⁴² ÖZBUDUN(1962), s. 23.

⁴³ ÖZBUDUN(1962), s. 24.

⁴⁴ ÖZBUDUN(1962), s. 24.

deki yan ürün veren bitkilerden bahsedilmekte, ancak devamında işçi güvenliği ve tekstil sektörüne ilişkin sorular yer almaktadır.⁴⁵ Bu kapsamda önergelerin belirli bir bütünlük taşıması ve açık olması gerekmektedir.

4.2.4. Sorulamayacak Konular

TBMM İçtüzüğü'nün “*Sorulamayacak konular*” kenar başlıklı 97. maddesine göre, başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan, tek amacı istişare sağlamaktan ibaret olan ve konusu evvelce Başkanlığa verilmiş gen-soru önergesiyle aynı olan soruların Başkanlıkça kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir.

4.2.4.1. Başka Bir Kaynaktan

Kolayca Öğrenilmesi Mümkün Olan Konu

Soru önergesinin konusunun başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan konulardan olmaması gerekir. Bu şekilde bir sınırlama getirilmesindeki amaç, gereksiz zaman ve emek kaybının önüne geçmektir. Ancak hangi konularla ilgili bilgilerin kolayca öğrenilebilecek bir bilgiyi oluşturduğu konusu muğlak bir ifade taşır. Burada muğlaklığı giderme konusunda takdir hakkı İçtüzükçe Meclis Başkanına tanınmıştır. Bu yetkiye rağmen bakanların da bu gerekçeye dayanarak soruları cevaplandırmaktan kaçındıkları görülmektedir.

Uygulamada milletvekillerinin bu şartı pek dikkate aldıkları söylenemez. Keza bir kurumun internet sitesine girilerek kolayca öğrenilebilecek bilgilerin dahi soru yoluyla istendiği görülmektedir. Örneğin, 22. Yasama Döneminde, Bursa Milletvekili Kemal Demirel'in Aksaray İlindeki yatırımlara ilişkin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanından (7/20577) esas numaralı yazılı soru önergesi bakan tarafından cevaplanmıştır. Cevap metninde öncelikle sorunun konusunun başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan konulardan olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple İçtüzüğü'nün 97. maddesinin 'a' bendindeki nitelikleri taşımadığı ifade edilmiş ve soruya hangi kaynaklardan ulaşılabileceği gösterilmiştir.⁴⁶

⁴⁵ TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü arşivi.

⁴⁶ <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-20577c.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.10.2011)

4.2.4.2. Tek Amacı İstişare Sağlamaktan İbaret Olan Konu

Önergenin tek amacı istişare sağlamaktan ibaret konulardan oluşmaması gerekir. Soru önergesi, milletvekilinin kendi düşüncelerinin onaylanması veya danışma niteliği taşıyorsa burada istişari bir durum var demektir. Bu tür sorularda bilgi edinmeden ziyade soru sahibinin fikrine katılma veya katılmama vardır.⁴⁷ Bu şekilde bir söylem taşıma sorunun ruhuna aykırı olacaktır. Örnek soru ifadeleri aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

- “... bu anlayışın polise benimsetilmesi görüşüne katılıyor musunuz?” (23. YD. 16046-34820 evrak numaralı soru önergesi)
- “bu beyanat hükümetin halkı yolunacak tavuk olarak gördüğünün kanıtı değil midir?” (23. YD. 17173-36911 evrak numaralı soru önergesi)
- “Hayali rekorla övünen siyasal iktidarınız, cezaevlerinde kalan tutuklu ve hükümlülerin sayısına ilişkin son 40 yılın rekoruyla da övünmekte midir?” (23. YD. 17310-37240 evrak numaralı soru önergesi)
- “yabancı bir bürokratin ülkemizin işlerine müdahale eden bu açıklamaları sizi rahatsız etmedi mi?” (23. YD. 16633-35995 evrak numaralı soru önergesi)
- “Kendinizi bir anne olarak suçlu hissetmiyor musunuz?” (23. YD. 27740-57457 evrak numaralı soru önergesi)

⁴⁷ 23. Yasama Döneminde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, “Banka Kartları Ve Kredi Kartları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” görüşmeleri sırasında istişari mahiyette yöneltilen soru önergeleri ile ilgili olarak, “Sayın Ağyüz ve Sayın Genç kredi kartlarını görüştüğümüz bu kanun tasarısı ve teklifleri içerisinde Abant toplantılarıyla ilgili sorular da sordular. Konuyla çok yakından ilgisi yok ama Sayın Ağyüz’ün bu konuda bana soru önergesi verdiğini de biliyorum -buradasınız- evet, sorunuza çok güzel bir cevap vereceğim, ama arkadaşlarımdan rica ediyorum... Ben Meclis Başkanlığı da yaptığım için bazı soru önergelerini iade ederdim. İç Tüzük’ümüzün 97’nci maddesine göre, sadece istişare amaçlı soruların sorulması Başkanlık tarafından geri çevrilir. Net ve makul sorular olursa, cevabı istenen sorular olursa bunların hepsine çok açık bir şekilde cevap veririz ama lütfen istişare amaçlı soru sormayın, İç Tüzük buna cevap vermeyi yasaklıyor.” şeklinde bir ifade kullanmıştır. (23. Dönem 3. Yasama Yılı 109. Birleşim, 24 Haziran 2009)

- “Gazetelerdeki fotoğraflar, televizyonlardaki görüntüler vicdanınızı sızlattı mı?”, “Polisten dayak yiyen bu öğrencilerin Başbakanı değil misiniz? (23. YD. 27691-57406 evrak numaralı soru önergesi)

Aynı şekilde, 22. Yasama Döneminde Adana Milletvekili Atilla Başoğlu'nun Barzani'nin Türkiye'ye yönelik tehditkar konuşmalarına ilişkin Başbakan'a yönelik (7/1924) esas numaralı yazılı soru önergesi, Meclis Başkanı tarafından istişare amaçlı nitelikte olması gerekçesiyle iade edilmiştir.⁴⁸

4.2.4.3. Konusu Evvelce Başkanlığa Verilmiş Gensoru Önergesiyle Aynı Olan Sorular

Önergenin konusunun, evvelce Başkanlığa verilmiş gensoru önergesiyle aynı olmaması gerekir. Bu hüküm, 1973 tarihli İçtüzük değişikliği teklifinde yer almamasına rağmen Anayasa Komisyonu tarafından Belçika İçtüzüğü temel alınarak metne dahil edilmiştir.⁴⁹

Gensoru, hükümetin genel politikası, ya da bir bakanın kendi bakanlığında izlediği siyasal tercihler hakkında parlamento tarafından yapılan etkili bir denetim şeklidir. Görüşmeler sonunda salt çoğunlukla sağlanan güvensizlik oyları üzerine, Başbakanın, Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülmesi sonucunu doğurabilmektedir. Gensoru bir denetim yolu olmasının yanı sıra bünyesinde bilgi edinme unsurunu da barındırır. Gensoruya sebep olan konu Genel Kurul'da tüm delil ve bilgilerin taraflarca ortaya konulmasıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla soru ile elde edilmek istenen gayeye evleviyetle ulaşılması sebebiyle daha önce gensoru önergesi verilmiş bir konuda soru yöneltilememesi yerinde bir düzenlemedir.⁵⁰

İçtüzük metninde gensorunun gündeme alınıp alınmaması ile ilgili herhangi açıklık bulunmamaktadır. Yani soru bakımından, gündeme alınmış gensoru önergesi ile gündeme alınması kabul edilmemiş önergeler bakımından

⁴⁸ <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-1924s.pdf>. (Erişim Tarihi:10.10.2011)

⁴⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. 3, C. 29, 4/12/1972, B. 13, (763 S.S. Komisyon Raporu s.31.)

⁵⁰ BÜLBÜL(2007), s. 35.

bir farklılık olup olmaması önemli değildir. Çünkü gündeme alınsın veya alınmasın gensoru önergesi Genel Kurul'da görüşülmektedir.⁵¹ Uygulamada da gündeme alınma veya reddedilme konusunda herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Gensoru önergesinin Başkanlığa verilmiş olması yeterli görülmektedir.

Bu bağlamda 22. Yasama Döneminde, Balıkesir Milletvekili Sedat Pekel'in Pamukova'da yaşanan hızlandırılmış tren kazasına ilişkin Başbakanı yöneltmiş olduğu (6/1295) esas numaralı sözlü soru önergesi, konusu evvelce Başkanlığa verilmiş gensoru önergesi ile aynı nitelikte olduğu için Başkan tarafından iade edilmiştir.⁵²

Bir konuda gensoru önergesi verilmiş olması ile birlikte yasama dönemi sonuna kadar o konuda soru önergesi verilemeyecektir. Başka bir deyişle yasama dönemiyle sınırlı bir yasaklık mevcuttur. Ancak o konuyla ilgili sonradan ortaya çıkabilecek bir durumda bu şart işlerliğini kaybedecektir. Ayrıca gensoru önergesinden önce verilmiş soru önergeleri bakımından herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Yani gensoru önergesi verildiği sırada işlemde bulunan soru önergeleri işlemde olmaya devam edecektir. Çünkü sorulabilecek konular soru önergesinin işleme alınması sırasında Meclis Başkanı tarafından dikkate alınacak bir şarttır. Ancak bu konuyla ilgili olarak 2007 yılında hazırlanan İktüzük değişikliği teklifinde ayrıntılı bir düzenleme yapılmak istenmiştir. Taslağın 94/3. Maddesinde,

“... aynı dönemde soru önergesinden önce Başkanlığa verilmiş gensoru önergesiyle aynı olan sorular Başkanlıkça kabul edilmez. Soru önergesi verildikten sonra soru önergesindeki hususlarla ilgili olarak gensoru önergesi verilmiş ve görüşülmüşse, ilgili soru önergesi işlem- den kaldırılır.”

⁵¹ Gensoruda süreler Anayasal olarak düzenlenmiştir. Anayasa'nın 99. maddesine göre “ Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür.” Bir gensoru önergesi verilişinden sonra en geç onüç gün sonra Genel Kurul gündemine girmektedir.

⁵² Bu konu ile ilgili olarak 28/7/2004 tarihinde Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım hakkında gensoru önergesi verilmiştir.(<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/6/6-1295s.pdf>. Erişim Tarihi:10.10.2011)

şeklinde bir düzenleme yapılmıştır.⁵³ Burada, ilk olarak İçtüzükte gensoru için dönem sınırı getirilerek uygulamaya paralel bir düzenleme yapılmak istenmiştir. İkinci olarak gensorudan önce verilmiş önergelerde resen işlem den kaldırılacaktır. Kanımızca bu teklif metnindeki düzenleme yerindedir. Çünkü sorudaki bilgilenme unsuru gensoruda evleviyetle sağlanmış olacaktır.

4.2.5. Anayasa ve Kanunlara Aykırı Konular

Soru önergeleri Anayasa ve kanunlara aykırı olmamalıdır. İçtüzük düzenlemelerinde bu konuda doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Anayasada soru ile ilgili doğrudan düzenleme yargı bölümünde yer almaktadır.

Anayasa'nın 138. maddesinin “*mahkemelerin bağımsızlığı*” kenar başlıklı 3. fıkra hükmü “*Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.*” şeklindedir.⁵⁴

Bu konuyla ilgili olarak 1970 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel hakkında “*vazifeyi suistimal*” suçundan Anayasa'nın 90. maddesine göre Meclis soruşturması açılması istenmiş ve bir soruşturma komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun üç üyesi;

“bir gazete hakkında Başbakanın şikâyeti üzerine açılmış bir dava bulunduğunu, Soruşturma Hazırlık Komisyonunun incelediği konu ile mahkemede açılan dava konusunun bir olduğunu, Hazırlık Komisyonunun düzenleyeceği rapor üzerinde görüşme açılmasının Anayasa'nın 132. maddesinin üçüncü fıkrasına aykırı bir durumu oluşturacağını”

⁵³ 22. Yasama Dönemi, 2/818 esas numaralı İçtüzük değişiklik teklifi md. 65. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/2/2-0818.pdf>) (Erişim Tarihi:20.09.2011)

⁵⁴ 23. Yasama Döneminde, Manisa Milletvekili Şahin Mengü ve Konya Milletvekili Atilla Kart'ın kamuoyunda Ergenekon davası olarak bilinen dava ile ilgili olarak Adalet Bakanına yönelttikleri 27.10.2009 ve 2.11.2009 tarihli yazılı soru önergeleri ile Mersin Milletvekili İsa Gök'ün Deniz Feneri Derneği ile ilgili 19.10.2009 tarihli yazılı soru önergesi Anayasanın 138. maddesi gereğince iade edilmiştir. (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Arşivi)

ileri sürerek Meclis Soruşturması Hazırlık Komisyonu çalışmalarının mahkeme kararının kesinleşmesini de içine alacak bir süreye kadar durdurulması istemiyle 15/4/1970 günlü önergeyi vermişlerdir. Önerge, Genel Kurul'un 29/4/1970 tarihli 10. birleşimde kabul edilerek karar halini almıştır. Bu karar aleyhine açılan davada Anayasa Mahkemesi diğer parlamenter denetim yollarını da kapsayacak anılan kararında şu gerekçelere değinmiştir:

“Kararın dayanağı olan Anayasa'nın 132. maddesinin üçüncü fıkrası metni okunduğunda görülecek olan şudur: Anayasa'nın yasakladığı; yasama meclislerinde, görülmekte olan bir dâva hakkında veya yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulması, görüşme yapılması veya beyanda bulunulması değildir. Üçüncü fıkra hükmü yalnızca görülmekte olan bir dâva hakkında yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulmasını, görüşme yapılmasını ve beyanda bulunulmasını yasaklamaktadır. Bir başka deyimle yasama meclislerindeki görüşmelere üçüncü fıkra ile konulan kısıtlama, sadece “Belirli bir davada kullanılan yargı yetkisi” ile sınırlıdır./

Anayasa, uyumlu bir bütündür. Bir bölüm hükümlerinin, öteki hükümlerini işlemez duruma getirmesi veya işlemelerini aksatması düşünülemez. Mahkemelerin bağımsızlığını korumak üzere konulmuş bir hükmün Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir anayasal denetim yetkisini ve adli görevini engelleyebileceği hukukça savunulabilir bir görüş değildir. Mahkemenin bakmakta olduğu dâvanın konusu ile Meclis Soruşturmasına konu olan iddia arasında bir ilişki bulunabilir. Ancak mahkemenin o dâvada kullandığı yargı yetkisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Meclis Soruşturması yetkisini kullanması arasında usul, erek, sonuç ve nitelik bakımından açık ve kesin ayrımlar vardır. Bu iki alan arasında bir tedahül, bir sınır karışması söz konusu olamaz. Onun içindir ki böyle bir durumda mahkemenin bakmakta olduğu dâvada kullandığı yargı yetkisiyle ilgili soru sorulmasına, görüşme yapılmasına, beyanda bulunulmasına yer vermeden Meclis Soruşturması konusunun görüşülmesi mümkün olduğu gibi, mücerret Meclis Soruşturması konusu ile dâva konusu arasında herhangi bir ilişki bulunması, Meclis Soruşturması üzerindeki görüşmelere mahkemenin bakmakta olduğu dâvada kullandığı yargı yetkisiyle ilgili soru, görüşme ve beyan niteliğini kazandırmaz.

Dâva konusu kararda benimsenen görüş, Anayasa'nın 132. maddesinin üçüncü fıkrasına, yalnız olayda olduğu gibi Anayasalım 90. maddesinin değil, 89. maddesindeki gensoru, 88. maddesindeki soru, genel görüşme, meclis

araştırması gibi denetim yollarının tümünün, 79. maddesindeki yasama dokunulmazlığının kaldırılması işlemlerinin, hattâ Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak yetkisinin işlemesini aksatmaya kadar varabilecek bir ters anlam vermektedir. Metni açık ve konuluş ereği belli bir hükmün bütün bir Anayasa düzenini olumsuz biçimde böylesine etkileyebileceği düşüncesini hukuk mantığına sığdırmanın olanağı yoktur.”⁵⁵

Anayasa Mahkemesi kararında da görüleceği üzere, görülmekte olan bir dava, iddianamenin mahkemeye verilmesi ve kararlar sonuçlanacağı aşamayı kapsayan süreci ifade eder. Bu süreç bir yasama kısıtını teşkil eder. Esasen, Anayasa'nın görülmekte olan bir dava hakkında yasama organına yasakladığı husus, sadece, yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulması, görüşme yapılması ve beyanda bulunulmasıdır.⁵⁶ Bu Anayasa hükmünde de açıkça görüleceği üzere yargı yetkisinin kullanılması konusunda yasama meclisinde,⁵⁷ Başbakana veya bir bakana soru önergesi yöneltilmesi mümkün bulunmamaktadır.⁵⁸

Konuyla ilgili olarak, 23. Yasama Döneminde Meclis Başkanlığına verilen ve Başkanlıkça iade edilen soru önergeleri incelendiğinde aşağıdaki ifadelerle karşılaşılmaktadır. Örneğin;⁵⁹

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, E. 1970/25, K.1970/32, G.18.6.1970, C. 8, S.360-361.(BOZKURT/İBA,s.169.)(<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IP-TALITIRAZ/K1970/K197032.HTM>) (Erişim Tarihi: 10/10/2011)

⁵⁶ ONAR, Erdal, Meclis Araştırması, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977,s. 100.

⁵⁷ 22. Yasama Döneminde, İstanbul Milletvekili Hasan Aydın'ın kamuoyunun yakından takip ettiği bazı davalara ilişkin (7/16019) esas numaralı soru önergesine, Adalet Bakanı 22/8/2006 tarihli cevap metninde, Anayasa 138. madde gereğince cevap verilemeyeceğini ifade etmiştir.(www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-16019c.pdf) Aynı şekilde, Denizli Milletvekili Mehmet Neşşar'ın (7/8145) esas numaralı soru önergesine Sağlık Bakanı tarafından verilen cevapta “soru konusunun dava aşamasında olduğu ve Anayasa'nın 138. maddesi gereğince cevap verilemeyeceği” belirtilmiştir. Cevap metninde ayrıca “ Anayasa ve kanunlarla düzenlenen hükümlere aykırı olarak yargı süreci devam eden bir hususta tarafıma soru önergesi yöneltilmesi etik olmadığı gibi hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.” İfadesi kullanılmıştır.

⁵⁸ KOCAMAN, Habip, “Yargıya İntikal Eden Olaylarda Yasama Kısıtı”, Yasama Dergisi, Sayı 1 (Nisan-Mayıs-Haziran 2006), s. 7-10.

⁵⁹ KOCAMAN, Habip, “Yargıya İntikal Eden Olaylarda Yasama Kısıtı”, Yasama Dergisi,

- “*Bu durumda bir kişinin yeniden tutuklanması hangi mevzuata dayanmaktadır?*” “*... tutuklu hakkında tahliye kararı verilmesinin sebebi nedir? Bunun yasal mevzuatı nedir?*” “*Söz konusu raporlar tahliye edilmesi için yeterli gerekçe sayılmıyor mu? Bu durumda tahliye edilmesi hangi şartlara bağlıdır?*” (23. YD. 28263-58586 evrak numaralı soru önergesi)
- “*Söz konusu olaya ilişkin savcılıkça gizlilik kararı verilmesinin nedeni nedir?*” (23. YD. 27955-58023 evrak numaralı soru önergesi)
- “*Milletvekillerinin Anayasa ile güvence altına alınan denetim yetkisinin böyle bir iddianamede yer alması sizce doğrudur?*” (23. YD. 17164-36902 evrak numaralı soru önergesi)
- “*Bu tutuklamalar özel amaçla mı yapılmaktadır?*” (23. YD. 20525-42890 evrak numaralı soru önergesi)
- “*Bu iddianameyi hazırlayan savcı ve kabul eden mahkeme heyeti hakkında soruşturma açmayı düşünüyor musunuz?*” (23. YD. 24920-51403 evrak numaralı soru önergesi)
- “*... bu davaya bakan hakim neden değiştirilmiyor?*” (23. YD. 21445-44670 evrak numaralı soru önergesi)
- “*Mahkemenin bu kararı CMK 140 ... hükmüne açıkça aykırı değil midir?*” “*Mahkeme CMK’ın bu açık hükmüne rağmen bu kararı nasıl vermiştir?*” (23. YD. 18518-39457 evrak numaralı soru önergesi)
- “*... bu dava sürecinde mahkemenin duruşmalarda sözlü ve yazılı beyanları değerlendirmede, inceleme yapmadığı, gerekli kişi ve kurumlar hakkında suç duyurusunda bulunmadığı iddiaları doğru mu?*” (23. YD. 25955-53846 evrak numaralı soru önergesi)
- “*... davaları devam eden kişilerin gizli tanık yaptırılarak, Başsavcı aleyhinde tanık olarak kullanılmasını doğru buluyor musunuz?*” (23. YD. 25188-52005 evrak numaralı soru önergesi)
- “*İki gün sonra yeniden yakalama kararı çıkarılmasının nedeni nedir?*” (23. YD. 18554-39560 evrak numaralı soru önergesi)

Yukarıda yer alan ifadeler, Başkanlıkça önergelerin iade nedeni olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰

Ayrıca, Adalet Bakanına yöneltilen bir soru önergesi ile ilgili olarak, Yük-

Sayı 1 (Nisan-Mayıs-Haziran 2006), s. 7-10.

⁶⁰ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı arşivi.

sek Seçim Kurulunun almış olduğu 27.02.2010 tarihli ve 138 sayılı Kararda,

“Yüksek Seçim Kurulunun, Anayasanın 79. maddesi gereğince seçimlerin yönetim ve denetimini yürüttüğü; görev ve yetkilerinin 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 14. maddesinin birinci fıkrasında ondört bent halinde sayıldığı; kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamayacağını öngörüldüğü; Anayasanın 98. maddesinde, TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları düzenlenip, sözlü ve yazılı soruların Başbakanlıktan veya bakanlıktan bilgi isteme şeklinde olacağını belirtildiği, bu kapsamda bilgi isteme ve denetim amacının, yürütme organının iş ve işlemleri hakkında bilgilenmek ve bilgi sahibi olmak olduğu; bu çerçevede, Kurulun görev alanına giren konular hakkında Başbakan veya bakanlardan yazılı soru yoluyla bilgi istenilmesinin, Anayasanın Yasama bölümünde yer alan Yüksek Seçim Kurulunun yargısal niteliği ve konumu ile bağdaşır görülmediği ve soru önergesiyle sorulan hususlara cevap verilmesine ilişkin istemin uygun bulunmadığı değerlendirilerek istemin oybirliği ile reddine karar verildiği”

ifade edilmiştir.⁶¹

Anayasadaki bu doğrudan düzenleme ile birlikte anayasal temel hak ve hürriyetlere ilişkin kurallar da sorunun çerçevesini belirlemektedir. 22. Yasama Döneminde, Tokat Milletvekili Feramus Şahin'in, Diyanet İşleri Başkanlığındaki alevi personele ilişkin Devlet Bakanı Mehmet Aydın'a yönelttiği (6/898) esas numaralı sözlü soru önergesi Başkanlıkça iade edilmiştir. İade gerekçesinde sorunun konusunun *“Anayasa'nın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. maddesi, “Din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24. maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları, “Hizmete girme” başlıklı 70. maddesi ile din veya inanca dayanan her türlü ayrımcılığı tasfiye eden uluslar arası insan hakları belgelerinde ortaya konulan temel evrensel ilke ve değerlerle bağdaşmamaktadır.”* denilmek suretiyle bu ilke ve kurallara dayalı olarak inceleme yapılmıştır.⁶²

⁶¹ 23. Dönemde yöneltilen 7/7593 yazılı soru önergesinin cevabı (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-7593c.pdf>) ve 7/12353 esas numaralı yazılı soru önergesinin cevabı (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-12353c.pdf>) (Erişim Tarihi: 26.1.2011)

⁶² <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/6/6-0898s.pdf>. (Erişim Tarihi: 12.09.2011)

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun üçüncü bölümünde belirtilen; Devlet sırrına ilişkin bilgi ve belgeler, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi ve belgeler, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler, idari soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgeler, adli soruşturma ve koguşturmaya ilişkin bilgi ve belgeler, özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticari sır⁶³ konularında bilgi talebinde bulunmaya engel olarak sayılmıştır.

213 sayılı Vergi Usul Kanununun “*Vergi mahremiyeti*” kenar başlıklı 5. maddesi uyarınca vergi mükelleflerinin şahıslarına, muamele ve hesap durumlarına, işlerine, işletmelerine, servetlerine veya mesleklerine ait sırları veya gizli kalması gereken diğer hususlar açıklanamaz. 23. Yasama Döneminde Mersin Milletvekili Ali Rıza Öztürk’ün futbolcuların vergi beyanlarına ve futbol kulüplerinin borçlarına ilişkin (7/9084) esas numaralı yazılı soru önergesi vergi mahremiyeti ilkesi gereğince cevaplanmamıştır.⁶⁴

4.2.6. Parlamento Adabı, Kaba ve Yaralayıcı Söz

Soru kurumu, parlamento adabı ve nezaketi çerçevesinde işletilmelidir.⁶⁵ Bu konuda en önemli örnek İngiltere’dir. Bu konuda İngiliz Parlamentosunda bazı uygulamalar yerleşik ölçüt haline gelmiştir. Örnek olarak tecavüzkar,

⁶³ 23. Dönemde, İzmir Milletvekili Kemal Anadol’un TMSF bünyesindeki bir televizyon kanalında yayınlanan bazı programlara ilişkin (7/15945) esas numaralı soru önergesine, Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Ali Babacan tarafından verilen 28.10.2010 tarihli cevap metninde, soru ticari sır kapsamında değerlendirildiğinden ayrıntılı cevap verilmediğini belirtmiştir. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-15945c.pdf>) (Erişim Tarihi: 3.2.2011) Aynı şekilde 7/18705 ve 7/18707 esas numaralı yazılı soru önergelerinde yer alan “Mavi Akımdaki doğal gaz fiyat düzenlemelerine yönelik anlaşmalara ilişkin” bazı sorular Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı tarafından “ticari sır” kapsamında değerlendirilmiş ve cevaplandırılmamıştır.

⁶⁴ (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-9084c.pdf>) (Erişim Tarihi: 3.2.2011) Aynı şekilde 22. Dönemde, İstanbul Milletvekili Mehmet Sevigen’in bir şahsın vergi beyannamelerine ilişkin (7/8060) esas numaralı yazılı soru önergesine, Maliye Bakanı, 21/10/2005 tarihli cevap metninde, soruya “vergi mahremiyeti” gerekçesiyle cevap verilmediğini belirtmiştir. (www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-8060c.pdf) Aynı şekilde 23. Dönemde Kütahya Milletvekili Alim Işık’ın yazılı soru önergesinde yer alan bazı sorular vergi mahremiyeti ilkesi gereğince cevaplandırılmamıştır.

⁶⁵ ÖZBUDUN(1962), s. 25.

alaylı, dost ülkelere nezaket dışı davranış, krala ve ailesine tehditkar davranışlar ve sözler, mahkeme kararları aleyhine tenkitlerde bulunan veya görülmekte olan bir davaya etki edecek sorular vb. uygulamalar parlamento adabına aykırı bulunarak kabul edilmemiştir.⁶⁶ İtalya'da ise soru önergesinde hakaretvari nitelikli “*her ne şekilde olursa olsun uygunsuz ifadelerin*” kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.⁶⁷

İçtüzüğün “*Konuşma üslubu*” kenar başlıklı 67. maddesinin ikinci fıkrasında “*Başkanlığa gelen yazı ve önerelerde kaba ve yaralayıcı sözler varsa, Başkan, gereken düzeltmelerin yapılması için, o yazı veya önergeyi sahibine geri verir.*” hükmü yer almaktadır. Madde kenar başlığı ve birinci fıkraya hüküm⁶⁸ dikkate alınarak bir yorum yapıldığı takdirde bunun sadece Genel Kurul için geçerli olduğu sonucu çıkarılabilir. Ancak uygulamada bu hüküm geniş yorumlanmakta ve Genel Kurul dışında da Başkanlığa gelen yazı ve önergeler için de uygulanmaktadır. 23. Yasama Döneminde İstanbul Milletvekili Mehmet Seviğen’in kayıp çocuklara ilişkin Başbakan’a yönelik 28.1.2010 tarihli yazılı soru önergesi İçtüzüğün 67. maddesi çerçevesinde iade edilmiştir. İade nedeni ise önergede yer alan “... *bütün bu çalışmalar toplumun gazını almak, gözünü boyamak için yapıyor?*” ifadeleridir.⁶⁹ Aynı şekilde bazı sorularda geçen⁷⁰;

- “...*Ramazan ayında yalan üstüne yalan söyleyerek ne yapmak istiyorsunuz?*” “...*yakın tarih konusundaki cehaletinizden mi kaynaklanmaktadır?*” (23. YD. 25912/53714 esas numaralı soru önergesi)
- “*Kansız*” “*Kanı bozuk*” (23 YD. 20666-43318 evrak numaralı soru önergesi)

⁶⁶ ÖZBUDUN(1962), s. 25.

⁶⁷ AKGÜÇ, Atif, Anayasa Hukukunda Soru ve Gensoru, SİM, 1948, s. 383.; ÖZBUDUN(1962), s. 25.

⁶⁸ İçtüzük md.67/1. “Genel Kurul’da kaba ve yaralayıcı sözler söyleyen kimseyi Başkan derhal, temiz bir dille konuşmaya, buna rağmen temiz bir dil kullanmamakta ısrar ederse kürsüden ayrılmaya davet eder. Başkan, gerekli görürse, o kimseyi o birleşimde salondan çıkartabilir.”

⁶⁹ Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Arşivi

⁷⁰ Verilen tüm örnekler TBMM Başkanı tarafından iade edilen soru önergelerinden alınmıştır.

- “Çankaya’da oturan Abdullah Gül” (20655-43216 evrak numaralı soru önergesi)
- “... uygulanan muameleyi içinize sindirilebiliyor musunuz?” (23. YD. 17311-37241 evrak numaralı soru önergesi)
- “toplumu ve milleti aldatmaktan ne zaman vazgeçeceksiniz?” (23. YD. 16046-34820 evrak numaralı soru önergesi)
- “Rahatsızlık duymuyor musunuz?” “... kınamayı düşünüyor musunuz?” (23. YD. 19991-41975 evrak numaralı soru önergesi)

ifadeleri birer iade nedeni olarak değerlendirilmiştir.

Görülebileceği üzere, İçtüzüğün 67/2 maddesinde geçen Başkanlığa gelen yazı ve önergeler ifadesini geniş yorumlamanın yerinde olduğu aşikardır.

4.2.7. Yürütmenin Görev Alanı

Başbakan, görev ve yetkisi çerçevesindeki tüm konulardan siyasal olarak sorumludur. Bu sorumluluk kapsamında değerlendirilebilecek tüm soru önergelerinin muhatabı öncelikli olarak Başbakandır. Bunun yanı sıra bakanlar kendi görev alanı dahilindeki soru önergelerinin muhatabıdır. Ancak TBMM İçtüzüğüne sorularla ilgili hükümlerinde görev alanı ifadesi kullanılmamıştır. Bu ifadeye dayalı olarak soruların hangi bakanın görev alanına girip girmeyeceği de tartışma konusudur. Uygulamada bakanlar konunun kendi görev alanına girmediği gerekçesiyle soruyu iade etmektedirler. Başkanlık, iade edilen soru önergelerinde muhatap değişikliği yaparak soruyu ilgili bakana yöneltmektedir. Ancak bir soru önergesinin farklı bakanlığa ait olması sebep gösterilerek Başkanlıkça işleme alınıp alınmayacağı veya işleme alınacaksa resen muhatap değişikliği yapılıp yapılamayacağı sorunu üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bakanların görev alanı ile ilgili olarak soru yöneltmesi konusunda, İçtüzükte her hangi bir düzenleme olmamasına rağmen konu Genel Kurul’da tartışma olanağı bulmuştur.⁷¹ Olayda bakanlıklar arasındaki görev sorunu, usul

⁷¹ 11/1/1988 tarihinde, Balıkesir Milletvekili Önder Kırılı, Millî Savunma Bakanı Ercan Vuralhan tarafından yanıtlanması dileğiyle Dışişleri Bakanlığında İdari İşler Daire Başkanı

tartışması sonucu karara bağlanan bir parlamento kararıyla çözümlenmiştir. Ancak önemli olan usul tartışması sonucu alınan parlamento kararının geleceğe şamil olarak uygulanıp uygulanamayacağıdır. Burada iki ihtimal üzerinde durulabilir.

- İlk olarak bu parlamento kararı sadece o olaya ilişkin olarak kabul edilerek başka bir olaya uygulanmaz. Bu görüşün gerekçeleri şu şekilde düşünülebilir. “Bu parlamento kararına sonraki birleşimde, yasa yılını veya dönemde uyulmamasının yaptırımı yoktur. Ne zaman ve hangi konuda Genel Kurul kararının alındığının takibi mümkün değildir. Geleceğe etkisi olmayan o anki bir kararın sonradan bağlayıcılığının olması düşünülemez.”⁷²
- İkinci olarak, bu karar her ne kadar sadece gelişen bir olay için usul olarak tartışılmış ve buna dayalı olarak bir parlamento kararı alınmış ise de alınan bu kararın benzeri olaylarda da uygulanması gerekmektedir.

Parlamento hukukunda yorum yasaklanmamıştır. Kanımızca bu durum olayla bağlantılı gibi gözüktüğü de Başkanlığın görev alanı kapsamındaki gerekçesinin diğer durumlar için de bağlayıcı olması yerinde olacaktır. Çünkü İçtüzükte olmayan bir hükmün (bir boşluğun) alınan bir Genel Kurul kararıyla bağlantılı olarak benzer olaylarda uygulanmasını engelleyecek bir durum bulunmamaktadır.⁷³ Aynı şekilde Anayasa Mahkemesinin yerleşik kararlarında da eylemli İçtüzük değişikliği sayılabilecek parlamento uygulamalarına yer verilmiştir.

olduğu dönemde yapılan zırhlı araç ve gereç alımlarıyla ilgili iddialara ilişkin sözlü soru önergesi yönelmiştir. Meclis Başkanlığı, önerge her ne kadar Ercan Vuralhan ile ilgili bulursa da konu Dışişleri Bakanlığını ilgilendirdiği için soruyu gündemden çıkartmıştır. Başkanlığın bu tutumu üzerine bir usul tartışması açılmıştır. Usul tartışması sırasında Başkanlığın gerekçesi “görev alanına girmediği” şeklinde olmuştur. Usul tartışması sonucunda yapılan oylama⁷² ile birlikte, konunun Milli Savunma Bakanlığının görev alanına girmediği ve Dışişleri Bakanlığına yöneltilmesi gerektiği Genel Kurul kararı ile kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, C. 2, B. 17, 3/2/1988, s. 123-132.)

⁷³ BÜLBÜL (2007), s. 38.

Yukarıda yer alan “görev alanı” ile ilgili parlamento kararı, eylemli bir İçtüzük değişikliği olarak sayılabileceği gibi aynı zamanda uygulama da, parlamento kararını teamül haline getirecektir.⁷⁴

Yukarıda da açıkça ifade edildiği gibi soru, konusu görev alanı ile ilgili bulunan bakana yöneltilmelidir.⁷⁵ Aksi halde önerge işleme alınmamalıdır.⁷⁶ Sorunun konusu mutlaka ilgili bakanın sorumluluk alanı ile ilgili olmalıdır.⁷⁷ Parlamenter doktrini en iyi kullanan sistemler, bakanların kendi denetim alanlarında ve yönetimlerinde olmayan ya da Anayasanın yasama organından başka organları görevli saydığı alanlarla ilgili olarak, yöneltilen sorulara cevap verme zorunluluklarının olmadığını belirtmektedir.⁷⁸

Soru kurumunun kaynağını teşkil etmesi bakımından İngiltere uygulamasını değerlendirmek yararlı sonuç doğuracaktır. Sorunun bakanların görevleri ile ilgili hususlara ilişkin olması temel şartlardandır.⁷⁹ Eğer bakanların görev alanı ile ilgili değilse parlamento başkanı tarafından soru engellenmektedir.

Ülkemizde bir bakan kendi görev alanına girmeyen soru önergelerini ya TBMM Başkanlığına iade etmekte ya da ilgili bakanlığa resen göndermektedir. Bu kapsamda TBMM Başkanlığı iade edilen soru önergelerini iade gerek-

⁷⁴ 1927 tarihli Dahili Nizamnamenin yürürlükte olduğu dönemlerde, İçtüzük maddelerinin dipnotunda açıklama biçiminde notlar yer almaktaydı. İçtüzük notları olarak adlandırabileceğimiz bu metinlerde yönetsel konularda açıklamalar bulunuyordu. İçtüzük notları 1973 tarihli içtüzükte kaldırılmıştır. Ancak usule ilişkin bazı konularda alınan parlamento kararlarının not edilebileceği ve uygulamaya yön verecek değişikliklerin işlenebileceği benzeri bir usul öngörülebilir. (BOZKURT/ İBA, s. 55-56.)

⁷⁵ 23. Dönemde Ardahan Milletvekili Ensar Öğüt’ün, ait şehir plancılarına ilişkin Bayındırlık ve İskan Bakanına yönelttiği (7/17792) esas numaralı yazılı soru önergesi, bakan tarafından görev alanına girmediği gerekçesiyle Meclis Başkanlığına iade edilmiştir. (Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü Arşivi)

⁷⁶ ÖZBUDUN(1962), s. 25-26.

⁷⁷ HELEN, Irwin/ KENNON, A., “Evolving Rules” Parliamentary Questions, 1993, s. 32; ÖZER, M. Akif, “TBMM’ce Uygulanan Parlamento Denetimi”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 33, Sayı 2, Haziran 2000, s. 38.

⁷⁸ CUMBERLEGE, Geoffrey: Government and Parliament, Oxford University Pres, 1954, s. 256.

⁷⁹ ÖZBUDUN(1962), s. 20-21.

çesi doğrultusunda ilgili bakanlığa göndermektedir. Bu şekilde yenilemeler süreleri uzatmaktadır. Ancak bu konuyla ilgili sorunların hızla artması sebebiyle Başkanlıkça soru konusunun muhatap bakanı resen tespit edilmekte ve önerge sahibinden muhatap bakanın düzeltilmesi önergenin işleme alınma aşamasında talep edilmektedir. Bu şekilde bir uygulama yapılması bilgiye daha kısa sürede ulaşma anlamında yararlı sonuç doğurmaktadır.

4.2.8. TBMM Başkanlığından Sorularda Konu

Başkanlıktan soruların konusu, İçtüzüğü'nün 100. maddesinde sayılmıştır. Buna göre Başkanın, Başkanlık Divanının, Başkanlık Divanı üyelerinin ve Danışma Kurulunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleriyle ilgili görevleri hakkında, Başkanlıktan soru sorulabilecektir. İçtüzükteki bu hükümleri kapsamayan bir konuda Başkana soru yöneltilmesi mümkün değildir.

23. Yasama Döneminde İzmir Milletvekili Canan Arıtman ve Antalya Milletvekili Tayfur Süner tarafından TBMM Başkanlığına yöneltilen “*Cumhurbaşkanlığı Forsu*” ile ilgili yazılı soru önergeleri Başkanlık tarafından 24.12.2009 tarihinde “*ilgi sorunun Başkanlıktan soru kapsamına girmediği gerekçesiyle*” iade edilmiştir.

4.2.9. Benzer Konuda Çoklu Soru Yöneltilme

TBMM İçtüzüğü'nün 96. maddesindeki tanımdan da anlaşılacağı üzere bilgi istenilecek belli bir konunun, bir önerge ile sorulması gerekmektedir. Açıkça ifade etmek gerekirse tek bir önerge ile sorabilmek mümkün iken çoklu soru yönteminin tercih edilmemesi gerekmektedir.⁸⁰ Uygulamada belli bir konuya ilişkin sorunun tek bir soru önergesi ile yöneltilmesi mümkün iken sadece bazı kısımlarının farklılaştırılmak suretiyle onlarca soru önergesinin bakanlıklara yöneltildiği görülmektedir. Çoğunlukla birçok ildeki köylerin yol

⁸⁰ 23. Yasama Dönemine kadar TBMM Başkanlığı çoklu sorulara karşı bir iade yöntemi seçmemiştir. Örneğin TBMM 22. Dönem 4. Yasama Yılında, Ardahan Milletvekili Ensar Öğüt tarafından, bazı illerin köylerinin yol ve su sorunlarına ilişkin 734 adet sözlü soru önergesi verilmiştir. Bu önergelerin, ilçe ve köy adı değiştirilerek matbu form şeklinde hazırlandığı görülmektedir. (TBMM 22. Dönem 4. Yasama Yılı, 30/6/2006 tarihli 171 numaralı gelen kağıtlar listesi)

ve su sorunlarına, sadece il ve ilçe adları değiştirilmek suretiyle aynı ifadelerin kullanılması, yalnızca köy adları değiştirilmek suretiyle kalıp soruların hazırlanması veya aynı soruların tüm bakanlıklara yöneltilmesi karşılaşılan örneklerdir.

Çoklu ve matbu şekilde hazırlanan sorular 22. yasama döneminde çoğunlukla uygulanmıştır. Ancak verilen cevaplar incelendiğinde yüzlerce aynı mahiyetteki matbu soru önergelerine bakanlıklar tek bir cevap metni hazırlamakla yetinmektedir. Örnek olarak, 22. yasama döneminde Ardahan Milletvekili Ensar Öğüt'ün Erzurum ilindeki bazı köylerin yol ve su sorunlarına ilişkin (7/15731 ile 7/15925 arası) 194 adet yazılı soru önergesine tek bir metinle cevap verilmiştir. İçişleri Bakanı tarafından verilen cevapta,

“söz konusu önergelerde sözü edilen Erzurum ili merkez, Aşkale, çat, Hınıs, horasan, ılıca, ispir, Karaçoban, karayazı, Köprüküy, Narman, olur, oltu, Pasinler, Pazaryolu, Şenkaya, Tekman, tortum ve Uzundere ilçelerine bağlı köylere valiliklerden alınan projelere bağlı olarak 2006 yılı içerisinde, 29.201.900.000 YTL ödenek ayrılmıştır. / Yol ve su sorunları bulunan köylerimize, projelerine bağlı olarak önümüzdeki yıllarda KÖYDES Projesi kapsamında gerekli yardımlar yapılacaktır.”⁸¹

şeklinde bir ifade yer almıştır. Görüleceği üzere 194 adet yazılı soru önergesinin tek bir sayfa metinle cevap verilmiştir. Buradan 194 adet yazılı soru önergesinin tek bir önerge ile sorulmasının mümkün olduğu açıkça gözükmemektedir. Sonuca ulaşma bağlamında, çoklu ve matbu form yoluyla soru sormanın kaynak, zaman ve emek israfı oluşturması yanında çok fazla bir yararı olmadığı görülmektedir.⁸²

23. Yasama Döneminden itibaren çoklu ve matbu şekilde soru yöntemi

⁸¹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-15749c.pdf> (Erişim Tarihi: 3.2.2011)

⁸² Bu konuya açıklık getirme adına sadece kağıt hesabı yapılmak suretiyle bir açıklama yapılabilir. Örnek olarak, bir sayfalık bir soru önergesi Başkanlıkça işleme alınma sürecinde 3 adet çoğaltılmaktadır. Örnek olayımızda yer alan 194 adet soru önergesi için (194*3) 582 adet kağıt kullanılacaktı. Sonuçta, 579 adet kağıt kaynak israfı olarak ortaya çıkacaktı. Ayrıca Başkanlıkça her bir önerge için ayrılan zaman ve emek kaybı konunun boyutunu açıkça göstermektedir.

Meclis Başkanlığınca iade edilmeye başlanmıştır. Konuyla ilgili olarak, Ardahan Milletvekili Ensar Öğüt'ün 16/11/2007 tarihli Milli Eğitim Bakanından 34 adet sözlü, Van İlindeki yatırımlara ilişkin Sağlık, Çevre ve Orman, Bayındırlık ve İskan, Ulaştırma, İçişleri, Milli Eğitim, Tarım ve Köyişleri ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlarından 96 adet sözlü ve yazılı soru önergeleri iade edilmiştir. İade gerekçesi aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

“Sözlü soru önergeleriniz incelendiğinde, yalnızca köy adları değiştirilmek suretiyle kalıp soru şeklinde, aynı ildeki köy okullarının aynı sorunlarının 34 ayrı önerge ile soru konusu yapıldığı anlaşılmaktadır. İlgili Bakanı, konusu aynı olan soruların tek bir önergede düzenlenebileceği aşikardır.

Yazılı soru önergelerinizde ise aynı ildeki yatırımlar sekiz ayrı bakandan, üstelik ilçelere göre, yine kalıp soru şeklinde soru konusu yapılmıştır. Bir il, tüm ilçelerini kapsadığı halde, önergelerinizde hem il, hem de her bir ilçe için ayrı soru önergesi hazırlanmıştır. Aynı konudaki bu soru da bir önergede düzenlenebilecektir.

TBMM İçtüzüğü'nün 96 ncı maddesine göre soru; kısa, gerekçesiz ve kişisel görüş ileri sürülmeksizin; kişilik ve özel yaşama ilişkin konuları içermeyen bir önerge ile Hükümet adına sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere, Başbakan veya bir bakandan açık ve belli konular hakkında bilgi istemekten ibarettir.

Tanımdan anlaşılacağı üzere bilgi istenilecek belli bir konunun, bir önerge ile Başbakan veya bir bakandan sorulması gerekmektedir. Başka bir deyişle, aynı konudaki sorunun bir önergede, yalnızca bir bakana yöneltilmesi gerekmektedir.

İçtüzüğü'nün soru tanımının yapıldığı maddesinin Genel Kurulda görüşüldüğü 14/12/1972 tarihli 20 nci Birleşim tutanakları incelendiğinde, Anayasa Komisyonu adına yapılan açıklamalarda mevcut soru kurumunda ve uygulamada bir üyenin adet olarak fazla soru sorma olanağının diğer üyelerin sorularına alacakları cevapta gecikmelere yol açtığı, gündemde tikanıklık yarattığı, diğer üyelerin soru sorma hakkını engellediği belirtilerek getirilen yeni düzenleme gerekçelendirilmiştir.

Sözlü soru önergelerinin TBMM Gündemine alındığı, Genel Kurulda okunduğu, her bir önergenin cevaplandırılmasının belli süreler aldığı, sözlü soru önergeleri için Salı ve Çarşamba günleri yalnızca birer saat ayrıldığı göz

önüne alındığında, diğer milletvekillerinin soru hakkını kısıtlayacak biçimde çok sayıda aynı konulu sözlü soru önergesinin verilmesi, hakkın suistimali niteliğindedir.

Sözlü ve yazılı soru önergelerinin her biri Gelen Kağıtlar Listesine alınmakta, Başbakanlık ve ilgili bakanlıklarla yazışmaya konu olmakta, yazılı soru önergeleri ve cevapları Tutanak Dergisinde ve İnternette yayımlanmaktadır. Aynı konuda kalıp soru şeklinde soru sorma kırtasiyeciliği artırmakta, zaman, emek, kaynak israfına yol açmaktadır.

Bu nedenlerle önergeleriniz işleme konulamamış ve ekte iade edilmiştir.”⁸³

Benzer şekilde, 23. Yasama Döneminde Muğla Milletvekili Ali Arslan’ın 27.1.2011 tarihli, özel hastanelere yapılan ödemelere ve hastanelerin hasta başı maliyetlerine ilişkin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanından (sadece ilgili yılın değiştirilmek suretiyle sorulan ve içeriği birebir aynı olan) 4 adet soru önergesi TBMM Başkanlığı tarafından iade edilmiştir. Başkanlık, bu 4 önergenin tek önerge haline getirilip sorulabileceği gerekçesiyle iade etmiştir.⁸⁴

⁸³ TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü arşivi.

⁸⁴ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Arşivi.(03.02.2011 tarih ve 29064 sayılı yazı.)

Tablo 1: 23.23. Yasama Döneminde Toplu Olarak İade Edilen Soru Önergelerinin Listesi⁸⁵

No	Adı ve Soyadı	Tarihi	Yazılı Soru	Sözlü Soru
1	Kemal Demirel	18/12/2007	49	–
2	Ensar Öğüt	18/12/2007	96	35
3	Ensar Öğüt	01/05/2008	126	–
4	Ensar Öğüt	01/05/2008	114	–
5	Ensar Öğüt	06/05/2008	80	–
6	Kemal Demirel	28/11/2008	44	–
7	Kemal Demirel	03/12/2008	28	–
8	Bülent Baratalı	30/03/2009	63	–
9	Ensar Öğüt	14/10/2009	25	–
10	Şevket Köse	29/12/2009	14	–
11	Nevin Gaye Erbatur	29/12/2009	31	–
12	Ensar Öğüt	29/06/2010	9	38
13	Ensar Öğüt	14/07/2010	2	9
14	Ali Rıza Ertemür	26/07/2010	33	
15	Ensar Öğüt	26/11/2010	48	
16	Ensar Öğüt	02/12/2010	50	
17	Ali Rıza Ertemür	09/12/2010	17	
18	Ensar Öğüt	05/01/2011	16	5
19	Kemal Demirel	05/01/2011	7	
20	Kemal Demirel	20/01/2011	4	
21	Ensar Öğüt	20/01/2011	8	1
22	Süleyman Yağız	15/3/2011	81	
	Toplam		945	88

Başkanlıkça yapılan uygulamanın yerinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü sorularda enflasyonist bir süreç oluşturan istatistiki veya matbu form şeklinde soru önermeleri yerine asıl gayesi bilgi edinme ve denetim amacı taşıyan önermelere önem verilmeli ve önermelerde nitelik ön plana çık-

⁸⁵ Bu liste TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı Denetim Bürosu'nun hazırlamış olduğu bilgi notundan alınmıştır.

rılmalıdır. Bu bağlamda önergelerdeki nitelik cevaplardaki niteliği de etkileyecektir. Nitelik arttığı takdirde soru önergelerinin cevaplanma oranı da buna paralel olarak artacaktır.

5. Yasama Dönemleri Kapsamında Soru İadeleri

Aşağıdaki tabloda 15 ila 20. Yasama Döneminde Meclis Başkanlığınca iade edilen soru önergelerinin istatistiği yer almaktadır. Ancak önceki dönemlere ilişkin bu sayılar bazı durumlarda sağlıklı sonuç vermeyebilmektedir. Çünkü önceki dönemlerde soru önergeleri iade edilirken esas numarası verilerek iade edilmektedir. Ancak son dönemlerde soru önergelerine esas numaraları verilmeden iade edilmekte ve arşiv kayıtlarına alınmaktadır.

Tablo.2. 15-20. Yasama Dönemi Soru Önergeleri İadesi⁸⁶

Dönem	Gelen	İade Edilen
15	2169	1
16	1276	32
17	3313	5
18	3457	1
19	9374	298
20	7752	120

21. Yasama Döneminde (1999-2002), toplam 1980 sözlü soru önergesi ve 8240 yazılı soru önergesi Başkanlığa verilmiştir. Verilen bu soru önergelerinin 19'u Başkanlıkça iade edilmiştir. 22. Yasama Döneminde (2002-2007), toplam 2590 sözlü ve 22994 yazılı soru önergesi Başkanlığa verilmiştir. Bu soru önergelerinden esas numarası verilerek iade edilen soru önergesi sayısı 77 adettir. Ancak bu rakamlar Başkanlıkça esas numarası verilen soru önergeleri için geçerlidir. Bu dönemlerde esas numarası verilmeden iade edilen

⁸⁶ İBA (2001), s. 222.

soru önergelerinin istatistiği tam olarak tutulmadığından sağlıklı veriye ulaşmak mümkün görülmemektedir.

23. Yasama Döneminde, toplam 20898 adet yazılı soru önergesi ve 2.506 adet sözlü soru önergesi verilmiştir. Bunlardan 1655 adet yazılı soru önergesi ve 151 adet sözlü soru önergesi işleme konulmamış ve iade edilmiştir. Bu dönemde esas numarası verilerek iade edilen önerge sayısı sadece 5'tir.

Tablo.3. 23. Yasama Döneminde Soru Önergeleri ve İadeler⁸⁷

	Yazılı Soru		Sözlü Soru		Toplam	
Soru Önergeleri	20898		2.506		23404	
İşleme Alınanlar	19243		2.355		21598	
İşleme Alınmayanlar	1655	945 (Toplu İade)	151	88 (Toplu İade)	1806	1033 (Toplu İade)
		710		63		773

Bu Dönemde bazı soru önergeleri tek önerge ile sorulabilecekken çoğaltılmak suretiyle (toplu soru önergeleri) verilmiştir. Bu kapsamda 945 yazılı ve 88 adet sözlü soru önergesi olmak üzere toplam 1033 adet soru önergesi Başkanlıkça işleme konulmayarak bunların tek önerge ile sorulması istenmiştir.

24. Yasama Döneminde (09/03/2012 tarihi itibarıyla) toplam 5991 adet soru önergesi verilmiş ve bu önergelerden 224 adeti iade edilmiştir. İade edilen soru önergelerin oranı % 3.73'tür.

⁸⁷ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı arşivi.

6. Sonuç

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam olarak uygulandığı Başkanlık sistemi dışındaki sistemlerde özellikle parlamenter hükümet sisteminde, egemenliğin kullanılmasında, anayasal organlar arasında sürekli bir etkileşim mevcuttur. Anayasal organlar arasındaki birbirinden bağımsızlık, birbirine karşı denge sağlama ve devlet yönetiminin kötüye kullanılmasının önüne geçme anlayışı denetleme yetkisinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak denetleme yetkisinin sağlıklı olarak kullanılabilmesi, kuralların Anayasal metin olarak düzenlenmesi ile mümkün olacaktır. Anayasalarda temel ilkeleri belirtilen parlamenter denetim, her parlamentonun kendi çalışma şeklini düzenleyen içtüzüklerinde ayrıntılı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Hükümetin parlamento tarafından denetlenmesi gereği, seçmenler tarafından işaret edilen politika ve programlara uymayı temin ve uygulamakla mükellef olan bir organın bunlara uyup uymadığının kontrol edilmesi ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Parlamenter denetimin etkin ve verimli olarak işletilmesi siyasal sistemin yapısıyla birebir ilintilidir. Yürütme ile yasamanın iç içe geçtiği durumlarda parlamenter demokrasinin sağlam temellere bağlı olduğunu söylemek zordur. Bu durumda denetim, muhalefetin hükümeti denetlemesi şeklinde tezahür edebilmektedir. Özellikle bu durum soru kurumundaki bilgi edinme unsurunun politik bir amaçla baskı aracı olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda, Anayasa ve içtüzük hükümleriyle ortak bir değerlendirme yapmak gerekirse, soru yöneltme durumunu bir bilgi edinme, geniş anlamda denetim hakkının bir unsuru olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yollarının, özellikle soru kurumunun son dönemlerde daha yoğun ve nispeten etkin bir kullanım trendi yakaladığı gözlemlenmektedir. Ancak bu artışa paralel olarak "yerindelik" unsurunun gözetildiğini söylemek mümkün değildir. Öyle ki bazı milletvekilleri parlamenter denetim mekanizmasını soru önergesi hazırlamaya indirgemişlerdir. Aksi halde, 22. ve 23. Yasama Dönemlerinde bazı milletvekillerinin tek başına sahibi olduğu soru önergelerinin, önceki bazı yasama dönemlerinde verilen soru önergeleri toplamından fazla olmasını sadece parlamenter denetimin gittikçe etkin kullanıldığı görüşüyle açıklamak mümkün değildir.

Soru yöneltmeyi bir hakkın kullanımı ve hükümet tarafından cevaplandırılmasını ise bir ödev veya yükümlülük olarak ifade edebiliriz. Ancak bir hakkın kullanımı hiçbir zaman sınırsız nitelikte değildir. TBMM İçtüzüğü, Milletvekillere hükümete soru yöneltme yetkisi tanınması karşısında Meclis Başkanına da bu önergeler üzerinde bir kontrol yetkisi tanımıştır. Ancak soruda TBMM Başkanının denetim yetkisi kullanılırken hangi kriterlerin kullanıldığı ve iade kıstaslarının neler olduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasa ve İçtüzük bağlamında soru önergeleri, esasa ve şekle ilişkin şartlar açıkça belirtilmek suretiyle açıkça ifade edilmiştir. Bu şartlar çerçevesinde bir değerlendirme yapmak mümkündür. Ancak bu hükümleri, soru sahibi milletvekili ve soru muhatabı bakanın bakış açısıyla ayrı ayrı değerlendirmek yararlı olacaktır. Çünkü milletvekillerinin bilgi edinme yetkisi yanında denetim yetkisi de olduğunu unutmamak gerekir.

Sonuç olarak, parlamenter denetim yollarının ve çalışmalarını oluşturan soru kurumunun daha fazla akademik çalışmaya konu olması, bununla birlikte hukuki düzenlemelerinde ciddi bir uygulama bütünlüğüne kavuşturulması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKGÜÇ, Atif: Anayasa Hukukunda Soru ve Gensoru, SİM, 1948,
- ARSEL, İlhan: Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I., Ankara, 1965.
- BOZKURT, Rauf/ İBA, Şeref: 100 Soruda Türk Parlamento Hukuku, Ankara, 3.Baskı, 2006.
- BÜLBÜL, Mahmut: “*Parlamente Bilgi Edinme Yollarından Sözlü Soru Önergelerinin Cevaplandırılması*”, Yasama Dergisi, Sayı 3 (Ekim-Kasım-Aralık 2006). s. 5-26.
- BÜLBÜL, Mahmut: “*Bir Parlamento Denetim Yolu Olarak TBMM’de Yazılı Soru*”, Yasama Dergisi, Sayı 4 (Ocak-Şubat-Mart 2007), s. 27-56.
- BÜLBÜL, Mahmut, Parlamento Denetim Yolu Olarak Soru, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.
- CUMBERLEGE, Geoffrey: Government and Parliament, Oxford University Press, 1954.
- Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü’nün Maddelere Göre Tasnifli Tutanakları, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Yay., C. 2., Ankara, 1978.
- DAL, Kemal, Türk Esas Teşkilat Hukuku, Ankara, 1986.
- HELEN, Irwin/ KENNON, A.: “*Evolving Rules*” Parliamentary Questions, 1993.
- İBA, Şeref, Türkiye’de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı, Ankara, Nobel Yayın, 1. Baskı, 2001.
- İBA, Şeref: Parlamento Denetim Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği, Birinci Basım, Ankara, 1997.
- KIZILKEÇİLİ, Uluğ, 1961 Tarihli Fransız Senatosu İçtüzüğü (Çeviri) m.65-2, Ankara, 1961.
- KOCAMAN, Habip, “*Yargıya İntikal Eden Olaylarda Yasama Kısıtı*”, Yasama Dergisi, Sayı 1 (Nisan-Mayıs-Haziran 2006), s. 5-24.
- NEZİROĞLU, İrfan, “*Türkiye Büyük Millet Meclisinde Parlamento Denetim*

Aracı Olarak Sözlü Soru Önergelerinin Etkinliği", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 2, 2006, s. 1-2.

ONAR, Erdal, "1982 Anayasasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hükümeti Denetleme İşlevi", 6. Milli Egemenlik Sempozyumu (TBMM ve Milli Egemenlik), TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:47, 1990, s. 28-76.

ONAR, Erdal, Meclis Araştırması, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.

ÖZBUDUN, Ergun, Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları, AÜHF Yayınları, Ankara, 1962.

ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004.

ÖZER, Attila, Anayasa Hukuku Genel İlkeler, Genişletilmiş 2. bası, Ankara, 2005.

ÖZER, M. Akif, "TBMM'ce Uygulanan Parlamento Denetimi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 33, Sayı 2, Haziran 2000, s. 35-55.

TBMM Tutanak Dergileri.